

ОЛЕНА ЗІНЕНКО • OLENA ZINENKO

ГОЛОСИ В ДОРОЗІ

VOICES ALONG
THE WAY

Харків
2024

ЗМІСТ

CONTENTS

ЧАСТИНА 1. Жінка з валізою
Part 1. A Woman with a Suitcase

17 с.

ЧАСТИНА 2. Що робити?
Part 2. What do We Do?

25 с.

ЧАСТИНА 3. Хороші новини з Харкова
Part 3. Good News from Kharkiv

31 с.

ЧАСТИНА 4. Чати в соцмережах:
зведення з прифронтових міст
Part 4. Social Media Chats: Dispatch from
Frontline Cities

35 с.

ЧАСТИНА 5. Привіт, як ти?
Part 5. Hey, how are YOU?

39 с.

ЧАСТИНА 6. Чи можливий мир узагалі?
Part 6. Is Peace even a Possibility?

51 с.

ЧАСТИНА 7. У русі
Part 7. On the Move

57 с.

ЧАСТИНА 8. Спогади про дійсність
Part 8. Looking back on the Reality

69 с.

ЧАСТИНА 9. Осінь війни
Part 9. The Autumn of the War

139 с.

ЧАСТИНА 10. Життя поза кордонами
Part 10. Life beyond the Borders

149 с.

ЧАСТИНА 11. Розмови навколо столу
Part 11. Round-the-Table Talks

161 с.

ЧАСТИНА 12. Друга весна
Part 12. Our Second Spring

169 с.

ВСТУП, АБО ІСТОРІЯ ПРОЄКТУ

Як жінки розуміють безпеку? З цього питання ми почали подорож від війни до миру ще 2020 року. Тоді представниці всесвітньої мережі *PeaceWomen Across the Globe*, офіс якої розташований у Швейцарії, звернулися до харківської обласної фундації «Громадська альтернатива» з пропозицією провести зустрічі з жінками, які живуть у Луганській, Донецькій та Харківській областях, зокрема в містах поблизу лінії розмежування. Такі зустрічі відбулися в Краматорську, Слов'янську, Сєвєродонецьку та Харкові. Тоді ще тривав карантин, і ми розмірковували, що ймовірніше: захворіти на COVID-2019 чи війна. **У вересні ковід здавався певнішою загрозою, ніж повномасштабне вторгнення.**

Ще тоді, 2021 року, у розмовах ми зробили відкриття, що безпека — не абстракція, а цілком прості речі: світло на вечірніх вулицях чи ввічливе обслуговування в медичній клініці без дискримінування за статтю, віком, станом вразливості. (Учасниці наших зустрічей зазначали, що людей похилого віку, людей з інвалідністю та ВІЛ-інфікованих дівчат часто цькують і не бажають надавати їм послуги.) Тоді виникла співпраця між організаціями, що діють в інтересах жінок у східних областях України, та мережею PWAG.

INTRODUCTION, OR THE STORY BEHIND THE PROJECT

How do women understand safety? It was back in 2020, when this question set us off on our journey from war to peace. Back then, the representatives of the PeaceWomen Across the Globe from Switzerland offered the Kharkiv Regional Foundation 'Public Alternative' to host meetings for women living in Luhansk, Donetsk, and Kharkiv regions, as well as in the cities along the demarcation line. Consequently, such meetings took place in Kramatorsk, Sloviansk, Severodonetsk, and Kharkiv. At that time, the quarantine was still in force, and we were weighing the probable chances of getting sick with

COVID-19 or facing the war. In September, COVID still seemed like a more certain threat than a full-scale invasion.

It was in 2021 when we, through all our discussions, fathomed out the idea of safety. We realised that it's not an abstraction, but rather a set of simple, understandable things: having streets lit at night or receiving polite medical service without gender, age, or susceptibility discrimination (during our meetings, some participants noted that elderly people, people with disabilities, and young HIV-infected women are often mistreated and refused services). This led to cooperation between the PWAG network and several organisations protecting

Це було до 24 лютого 2022 року. А після... Як зазначила в одному з інтерв'ю учасниця зустрічей Катерина Ханєва: «Життя до та після. Яким воно буде? Війна увірвалася у спокійне життя миттєво — настільки, що навіть потрібен був якийсь час, аби усвідомити те, що сталося. І усвідомлення прийшло тієї миті, коли останній поїзд давно покинув Донецьк».

Ключовою потребою й засадою виживання на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну було підтримувати зв'язок.

Наше мережування в проєкті стало тут у пригоді: ми контактували з організаціями із Северодонецька, Слов'янська, Покровська, Святогірська, Краматорська, Харкова та інших міст, які зазнали масового удару від російської армії; деякі з них пізніше були окуповані. Попереднє знайомство породжувало високий рівень довіри, тож можна було швидко зібрати запити від активісток щодо потреб жінок у прифронтових районах і спрямувати гуманітарну допомогу від мережі PWAG. Коли почалася повномасштабна війна, активістки цієї мережі проводили у Швейцарії марші підтримки, щоб зібрати кошти на допомогу.

Нас турбувало питання: чи змінила ця хвиля війни потреби жінок щодо безпеки, про які ми дізналися ще 2021 року? Змістовно ні, просто всі потреби загострилися через виниклу ситуацію,

підвищилися ризики, пов'язані з незадоволенням базових (збереження життя, вода, їжа, первинна медична допомога) та інших потреб (втрата житла, руйнування життєвого проєкту, розлука з рідними, внутрішнє переміщення тощо). До цих проблем додалися виїзд жінок за кордон (переважно з дітьми), дискримінація чоловіків через заборону виїзду за кордон і, відповідно, розлучення сімей у зв'язку з цим. Зріс також ризик множинної дискримінації дівчат (насильство), людей літнього віку та людей з інвалідністю (імобільність чи обмежена мобільність, залежність від інших членів родини). Надважливу роль у цій ситуації відігравали медіа, особливо комунікація через соціальні мережі, хоча вплив традиційних ЗМІ та пресслужб органів влади не варто недооцінювати. Інформування, роз'яснення, узгодження дій, зниження напруги та мобілізація населення сприяли стійкості в суспільстві на різних рівнях. Особливо варто відзначити намагання медійників висвітлювати події відповідно до етичних стандартів — як журналістських, так і загальнолюдських.

Першим шоком для України та світової спільноти стали події в Бучі — місті в Київській області (було окуповане з 25 лютого до 31 березня 2022 року). Ідеться про руйнування будівель, масові вбивства людей, розстріли евакуаційних груп і машин, насилля

women's interests in the east of Ukraine. It was before February 24th, 2022. Yet after... Kateryna Khaneva, one of our meetings' participants, mentioned in her interview, 'The life before that date and the life after. What will it look like? The war burst into our peaceful lives so instantly, that it took some time to grasp what had happened. And the realization came at the point when the last train had long left Donetsk.'

Maintaining communication became the key necessity and our survival principle at the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine. Our network within the project came in quite handy, as we contacted organisations in Severodonetsk, Sloviansk,

Pokrovsk, Sviatohirsk, Kramatorsk, Kharkiv, and other cities that'd been heavily hit by the Russian army. Afterwards, some of the cities were occupied. The acquaintances, established previously, fostered a high level of trust. Thus, our activists helped us quickly collect requests regarding the women's needs in the frontline areas and direct humanitarian aid from the PWAG network to where it was required. As the full-scale war began, PWAG representatives held support marches in Switzerland, raising funds for assistance.

We were concerned with the question: did this surge in war change women's safety needs we had become aware of in 2021? No, the needs did not

change essentially, but they were amplified due to the situation, and the risks of failure to meet the essential (survival, water, food, first aid) and other necessities (lost housing, ruined life projects, separated families, internal displacements and so on) significantly increased. On top of that, we witnessed women (mostly with children) moving abroad and men discriminated against leaving the country, which resulted in the separation of families. The risk of multiple discrimination against young women (meaning violence), elderly people and people with disabilities (with immobility or limited mobility, being dependent on other family members) also escalated. Media played a crucial role in this

situation, particularly social media communication, although the influence of traditional media and government press services should not be underestimated. Providing information and explanations, coordinating actions and reducing tension, as well as mobilising the nation contributed to societal resilience at various levels. The reporters' efforts to cover events according to the ethical standards — both journalistic and humane — are also worth mentioning.

The Bucha massacre was the first shock for Ukraine and for the whole global community. This city in the Kyiv region was occupied from February 25th to March 31st, 2022, and suffered building

в окупації. Тема насильства вперше лунала в медіа так гучно. Надважливо було обговорити ставлення жіночих організацій до неї: зокрема, таку дискусію ініціювала уповноважена ВР із гендерної рівності Катерина Левченко, яка одразу після висвітлення подій у Бучі виступила в парламенті із заявою щодо підтримки людей, що зазнали насильства, особливо жінок і дівчат. Саме завдяки громадській активності жіночих організацій ця тема стала помітною, і, нарешті, Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію, до чого наша держава йшла понад десять років.

Навесні 2022 року ми збирали історії жінок, які тікали від війни. У них виникали різні потреби: хтось хотів лишатися на місцях (Харків, Сєверодонецьк), але потребував ліків, засобів особистої гігієни, їжі. Для когось було важливо виїхати самій, вивезти близьких — дітей, літніх родичів, людей з інвалідністю — і перемістити їх у безпечне середовище. Списки, коментарі, короткі історії допомагали визначити потреби й спрямувати допомогу адресно.

Активістки розповідали різні історії, перебуваючи в Україні й за кордоном. Наприклад, харків'янка Марія Чупініна під обстрілами взяла на себе піклування про кількох немовлят, які народилися в бомбосховищах і zostалися без батьків через важкі

патології. Про довгий шлях під обстрілами й виснаження через незручні обставини поїздки у переповнених потягах та автомобілях, черги під час перетину кордону розповідали жінки, які вирішили втікати від війни з дітьми. Деякі активістки й представниці місцевої влади мусили покинути домівки через загрозу потрапити в полон чи бути вбитими.

За нашими спостереженнями, перші три місяці люди переважно ділилися думками про невизначеність і прагнули рятувати не так себе, як тих, хто перебував під їхньою опікою, — дітей, літніх людей, інших членів громади. За перші три місяці налагодилася комунікація щодо допомоги потерпілим на державному рівні й на рівні волонтерських ініціатив. Люди вже могли відрефлексувати новий досвід і подекуди прийняти ситуацію такою, як вона є.

Улітку вони почали помічати зміни в собі й дослухатися до власних потреб. У чатах на нових місцях потроху з'являлися запити про манікюр, масаж, дозвілля. Літо допомогло зрозуміти, що наш проєкт, запланований у лютому 2022-го на два роки, варто продовжувати. У вересні ми знайшли сили, щоб зібрати українських активісток для онлайн-розмови.

destruction, mass deaths, violence towards hostages, and shootings aimed at evacuation groups and vehicles.

The topic of violence was thundering through the media for the first time. It was vital to discuss the attitude women's organisations have towards violence. Kateryna Levchenko, the Gender Equality Commissioner of Verkhovna Rada, initiated such a discussion immediately after the Bucha massacre was made public. In Parliament, she gave a speech in support of those who had suffered violence, especially women and girls. Owing to the civic initiatives of women's organisations, the issue of violence came to the foreground, and finally, Ukraine ratified

the Istanbul Convention, which it had been striving to do for over ten years.

In the spring of 2022, we collected stories of women fleeing the war. They had different needs: some wanted to stay in their cities, like Kharkiv and Severodonetsk but required medicine, personal hygiene products, and food. Others found it important to move, to relocate their loved ones to a safe environment — children, elderly or disabled family members. Simple lists, comments, and short stories helped us identify their needs and administer the assistance accordingly.

We heard various narrations from Ukrainian women both in- and outside the country. One of

them, Mariia Chupinina from Kharkiv, despite shelling, took charge of several infants born with severe pathologies in bomb shelters and, consequently, left by their parents. Those women, who decided to escape from the war with their children, shared the stories of their long journeys under shelling, exhausting travel conditions in overcrowded trains or cars, and queues on the borders. Some activists and local government representatives were forced to leave their homes due to the threat of being captured or executed.

We observed how, in the first three months of the war, people mainly shared thoughts about uncertainty and sought to save those under their

care — their children, elderly people, and other community members rather than themselves. Also, during this time the communication regarding aid to the victims of the war was established, both at the state level and through volunteer missions. Some individuals could reflect on their new experiences and even accept the situation as it was, to some extent.

In the summer that followed, people began noticing changes in themselves and paying attention to their own needs. Requests for manicures, massages, and leisure activities gradually appeared in new local chats. That summer helped us understand that the project we contemplated in February 2022 and

Того місяця ми почали збиратися онлайн, а потім організували кілька зустрічей у різних європейських містах — у Кракові, Франкфурті-на-Одері, Празі та Перемишлі. Ми збирали історії.

Ці історії показали: жінки знають, що таке мир, тому намагаються робити все можливе, щоб протистояти війні на різних рівнях. Є така концепція: бий, утікай або замри. Спочатку дехто просто не знав, що робити. Деякі жінки пішли на фронт — захищати мир зі зброєю в руках чи рятувати поранених. Хтось організував себе та близьких — дітей, батьків, друзів, — щоб переміститися на безпечну відстань від зони бойових дій і працювати, боротися за виживання, прагнучи повернутися додому. Наприкінці зустрічей ми завжди запитували, як почуваються наші учасниці. Одна з них тоді запитала: «А що далі?»

Восени жінки та чоловіки почали ділитися рекомендаціями та власними практиками, прагнучи допомогти поліпшити психологічний стан і спланувати подальшу життєдіяльність переміщені

planned to implement during the next two years was worth continuing. In September, we found the strength to gather Ukrainian activists for an online conversation.

That month we started meeting online, and then managed to organise several gatherings throughout Europe — in Kraków, Frankfurt an der Oder, Prague, and Przemyśl. We collected stories.

These stories clearly showed that women know the value of peace, and thus, they try to do everything in their power to resist war on different levels. According to the fight-flight-freeze concept, at first, some simply did not know what to do. A share of women joined the front lines to defend peace

with weapons in their hands or to save the wounded. Others arranged for their loved ones, children, parents, and friends to move to a safe distance from the conflict zone, so they could work and fight for survival, aiming to return home. At the end of each meeting, we always asked our participants how they were feeling. One of them then inquired, 'So what's next?'

It was in autumn when women and men began sharing their recommendations and personal practices in order to help others improve their mental state and figure out the life ahead of them. Internally displaced society members supported each other in the cities where they ended up be-

них осіб у тих містах, де вони опинилися через війну. Важливу роль відіграло й те, що психологи та соціальні ініціативи підтримки вже мали досвід допомоги ВПО, адже війна почалася не 24 лютого 2022 року, а 2014 року. Тільки тоді її ще не називали війною, але це точно був не мир. У вересні й листопаді 2022-го ми зібрали жінок нашої мережі онлайн і почали обговорювати свій досвід. Саме тоді виникла думка опублікувати ці історії в книжці, однак постало питання: що стане об'єднавчою ідеєю? У лютому ми зустрілися з українською жіночою громадою у Франкфурті-на-Одері. Тоді ідея з виданням сповнилася образів, що мали поєднати різні досвіди, зібрані в перший рік повномасштабного вторгнення — час повномасштабного походу від війни до миру. **Ми відчули в цьому силу й зрозуміли, що шлях від війни до миру жінки розуміють не як політичну історію, а як історію власного життя, у якому війна руйнує, а мир дає надію, що можна відбудувати безпечне середовище для існування та розвитку.**

Як зазначила Гайді Майнцольт, активістка Міжнародної ліги жінок за мир та свободу (WILPF), присутня на одній із наших зустрічей з українськими жінками в Німеччині: «Я мешкаю в Німеччині, тож не можу усвідомити цього. Важливо ділитися вашим досвідом, щоб зрозуміти, як далі жити в цьому світі».

cause of the war. The fact that psychologists and social support initiatives had previous experience helping internally displaced citizens was of utmost importance, since the war did not start on February 24th, 2022, but way back in 2014. Only then it wasn't called 'the war', but it definitely wasn't peace either. In September and November 2022, the women from our network gathered online to discuss our experiences, and we came up with the idea to assemble these stories into a book. However, we were still pondering over the unifying idea behind it. The following February, we met with the Ukrainian women's community in Frankfurt an der Oder. It was then that the idea of a book was

filled with images. We were to combine different experiences collected during the first year of the full-scale invasion — the time of the full-scale transition from war to peace. We felt its powerful potential and realised that the path from war to peace is not perceived by women as a political story, but rather as a story of their own lives, where war means devastation and peace represents hope. The hope that a safe environment for life and growth can be rebuilt.

Heidi Meinzolt, activist of the Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), present at one of our meetings with Ukrainian women in Germany, noted, 'I live in Germany, so I cannot

та розв'язання бюрократичних питань, професорці Ользі Носовій за наші розмови про все на світі, професорці Оксані Міхеєвій за ідеологічну підтримку.

Дякую мережі *PeaceWomen Across the Globe* за довіру, з якою ми розпочали проєкт у 2020 році, і незгасне натхнення створювати нові проєкти. Обіймаю і вдячна Анні-Марії Санджар (Annemarie Sancar), що відкрила для мене Швейцарію та концепцію миробудування. Пишаюся знайомством з Маргрет Кінер Неллен (Margret Kiener Nellen), захоплююся невтомністю й послідовністю Гайді Майнцольт (Heidi Meinzolt). Рада знайомству і відчуттю солідарності, яке дарує спілкування з Деборою Шиблер (Deborah Schibler), менеджеркою PWAG, та Карлою Вайнманн (Carla Weinman). Звісно ж, не можу не подякувати коту Карли Казиміру (Kasimir) і її прекрасним батькам — Беттіні та Екхарду (Bettina and Eckhard).

Дякую редакції видавництва «АССА» за мій перший досвід створення книжки.

ЖІНКА З ВАЛІЗОЮ

A WOMAN WITH A SUITCASE

to have met Margret Kiener Nellen; I'm inspired by the tireless determination and consistency of Heidi Meinzolt. I am delighted to be in contact with Deborah Schibler, PWAG Manager, as well as Carla Weinman, and enjoy the feeling of solidarity this communication gives me. I surely need to pass my thanks to Carla's cat Kasimir and her wonderful parents Bettina and Eckhard.

Last but not least, I'd like to express my gratitude to the editorial group of the 'ACCA' publishing house for my first book building experience.

Я — жінка з валізою речей і думок. Поруч зі мною дві доньки з валізами речей і думок. Ми в русі. Я збираю історії про себе й людей довкола. Я завжди мріяла мандрувати. Це у мене в крові.

Я біжу, і здається, що все це вже було, тож спогади починають ворухитися в моїй голові. У 1920-ті роки моя бабця приїхала в Україну (тоді УСРР), у Харків, разом із сестрою, мамою й тіткою. Вони втікали від більшовиків із селища Осинки Тверської області, що в Росії. У них забрали дім, худобу; матері не давали працювати. Коли зник батько, а тітка знайшла роботу на залізниці, вони швидко зібралися й поїхали.

Харків, Україна, 24 лютого 2022 року, 4-та година ранку. Вибухи. Я зібралася швидко, узяла із собою «найважливіше» — документи, дві або три пари взуття (не пам'ятаю) і вечірню сукню, у якій планувала бути на випускному старшої доньки. Забула взяти будь-який посуд і спідню білизну. Усе це знайшлося в дорозі, у русі, у людей.

I am a woman with a suitcase full of things and thoughts. Next to me are my two daughters with their suitcases full of things and thoughts. We're on the move. I gather stories about myself and people around me. I've always fantasised about travelling. It's in my blood.

I'm running, and there's this feeling that the story is repeating itself as memories start stirring up in my head. In the 1920s, my grandmother with her sister, mother, and aunt all moved to Kharkiv, Ukraine (the former Ukrainian Soviet Socialist Republic). They fled from Osinky village in the Tver region of Russia because of the Bolsheviks, who deprived them of their home and cattle and denied my grandmother

a chance for employment. After their father's disappearance, the aunt found a job at the railway, and they quickly packed and left.

Kharkiv, Ukraine, February 24th, 2022. It's 4 in the morning. Explosions. I collected my things promptly and took what was 'most important' — documents, two or three pairs of shoes (can't recall), and an evening dress, which I planned to put on for my eldest daughter's graduation. The idea of taking any tableware or underwear had slipped my mind. Eventually, we got it all on the way, in motion, from people.

Kharkiv, February 24th. It's 11 in the morning. We're on our way to the underground, checking for

Харків, 24 лютого, 11-та година. Ідемо в метро, перевіряємо дорогою укриття в сусідньому будинку. У нашому підвалі не відчиняє сусід з іншого під'їзду. Він володар ключів і такси, яка завжди гавкає. Разом із сусідами з нашого поверху, студентами з Індії, прямуємо до метро. Там багато знайомих і незнайомих. Скільки чекати, ніхто не знає. Першими сідають на підлогу в метро індуси. Ми не витримуємо, повертаємося додому.

О 19:40 ми вже на вокзалі, вирушаємо до Дніпра. Потім — Львів. Чекаємо там друзів, щоб їхати далі. У дорозі роблю те, що вмію найкраще: читаю та аналізую новини, доєднуюся до нових каналів у месенджерах, чатах, соцмережах. Інформаційне споживання зростає в рази. Харків, Маріуполь, Покровськ, Суми, Хмельницький, Київ та інші міста тепер у моєму смартфоні. Перекладаю новини англійською мовою, переважно повідомлення очевидців із телеграм-каналів, і перепошую в себе, щоб побачили друзі, партнери з-за кордону.

shelters in the nearby buildings along the way. The neighbour from the next entrance hall keeps the shelter in our basement locked. He's the sole owner of the keys and the constantly barking dachshund. That's why we head for the underground, side by side with our next-door neighbours, students from India. In there, I see many familiar and unfamiliar faces, but none who knows how long we'll have to wait. The Indians are the first ones to settle on the floor. We can't bear it anymore, so we get back home.

At 7.40 that evening, we set off from the railway station, heading to Dnipro city and then to Lviv. Having arrived, we're waiting for some friends to continue our journey together. While on the road, I'm

doing what I do best: reading and analysing the news, joining new channels on messengers, chats, and social networks, so that my information consumption is immensely multiplied. Kharkiv, Mariupol, Pokrovsk, Sumy, Khmelnytsky, Kyiv, and other cities are now all on my smartphone. I translate news into English, mainly Telegram channels' messages from eyewitnesses, hashtag them #heartbreaking-News and share them on my page so that friends and partners abroad could see them. I post it on my feed and social network groups, and people do read, comment with questions, suggest interviews. I see a request in Polish under my post about Borodyanka (on March 2nd, 2022, the city endured significant

Ставлю гештег #heartBreakingNews. Ділюся в стрічці, групах у соцмережах. Люди читають, ставлять питання, просять дати інтерв'ю. Під дописом про Бородянку (2 березня 2022 року місто зазнало значних руйнувань унаслідок російського бомбардування) отримую запит польською мовою: «Чи можете допомогти знайти людей із цього міста?» Шукаю бородянський канал у телеграмі. Пишу туди — люди відгукнулися. Є контакт! Магія? Ні, просто медіакомунікації.

3 березня. Отримуємо запрошення від друзів із Кракова. Вирушаємо в Польщу. І ось я тут, на українсько-польському кордоні. У мене, на щастя, із собою всі необхідні документи, у доньок — теж. Так, у мене був план, так, для мене подорож ніколи не була стресом. Будь-куди. Але тепер усе інакше. Я почала цю подорож, бо вмю мандрувати, перебувати не вдома. Але я вирушила в цю подорож не зі своєї волі. Чи я повернуся? Так, бо вже робила це неодноразово, я знаю це про себе.

5 березня. Люди в таборі для біженців. Кава, чай, їжа, волонтери в помаранчевих жилетах. Я десь це вже бачила. Місце пам'яті — перша шпальта будь-якої газети про війну в Сирії, Афганістані... Я частина цієї картини пам'яті, мій досвід закарбований і вже давно переповіданий багатьом. Я знала, що так буде? Ні, я знала, що так буває. Десь я це вже чула. Історія про Вавилонську вежу? Це ж вона. Усі говорять різними мовами. Не всі розуміють. «Я розумію польську, а ви ні?» «Англійською? Дитина говорить, у школі вчила». «Добре. Можна й так». «Ні? Польську, португальську, німецьку, чеську будете вчити?» «Не зупиняйтеся, ви витримаєте й надсилатимете донати в Україну після кожного заняття».

destruction due to an airstrike from Russia), 'Can you help us find people from this city?' I go ahead and search for the Borodyanka channel on Telegram. At last, someone responds to the message I've left there. We connect! And it's no magic, merely media communications.

March 3rd. We receive an invitation from our friends in Kraków and set off for Poland. And here we are, at the Ukrainian-Polish border. Fortunately, I've got all the necessary documents on me, and my daughters have theirs. Sure, I had a plan, and yes, travelling has never been stressful for me. I could go anywhere, but this time it's different. I embarked on this journey because I'm used to being on the road,

away from home. But this trip was not my intention. Will I return? I will, I've done it plenty of times before, I know this about myself.

March 5th. People in the refugee camp. Coffee, tea, food, volunteers in orange vests — I've seen it all before. My memory reproduces the front page of a random newspaper article about the war in Syria or Afghanistan... I feel like a part of this memory, with my experience imprinted and passed to others ages ago. Was I aware it would be like this? No, I only knew these things happen. I must've heard it before. The story of the Tower of Babel rings a bell, where each and everyone speaks their own language, where not everybody understands. 'I under-

stand Polish, do you?' 'In English? My child speaks English, learnt it at school.' 'Sure, that will work.' 'No? Are you willing to learn Polish, Portuguese, German, or Czech?' 'Carry on, you'll cope with it. You could send donations to Ukraine after each lesson.'

Is there anything wrong with the picture? There's a woman with a suitcase and, obviously, just from the hairdresser's, with freshly 'updated' eyebrows, who's crossing the border on foot. She should've been at the airport, taking either first class or economy flight to her dream vacation by the sea. This woman is going to Warsaw, that one will end up in Lisbon, another one will wait out in the Vienna refugee camp to move to London later on. They've never dreamt of

such an odyssey, not then, not now. Their only wish is to go back home. Have you ever dreamt of living abroad, leaving your home? What dreams have you had? I built my home, raised my children, got additional education, planned to start my own psychiatric practice, and then that 'blast' out of nowhere... You speak Ukrainian quite fluently, why don't you have your vyshyvanka with you? It somehow slipped my mind, I guess the planes' roar up above us was overwhelming.

Activists from the other side of Poland welcome us and take us to Kraków, where our Polish friends share a plan they contemplated in case of war — fleeing to France. It's good that we met.

СТОКГОЛЬМ
Stockholm

БЕРЛІН
Berlin

Франкфурт-на-Одері

Frankfurt
an der Oder

КРАКІВ

KRAKÓW

ЛВІВ

LVIV

Прага
Prague

КИЇВ
Kyiv

ХАРКІВ

Kharkiv

СЕВЕРО-ДОНЕЦЬК

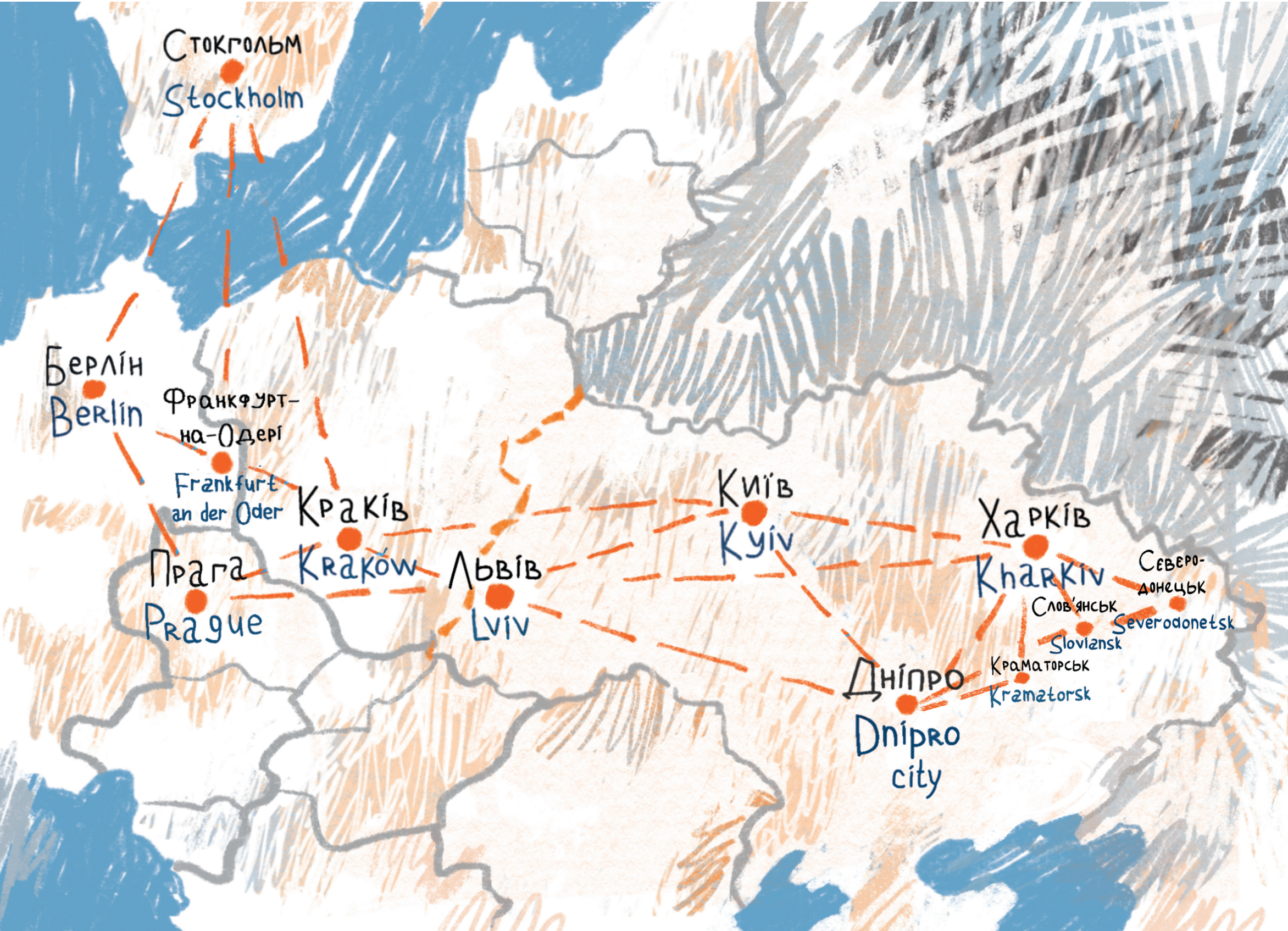
Severodonetsk

СЛОВ'ЯНСЬК

Sloviansk

КРАМАТОРСЬК
Kramatorsk

ДНІПРО
Dnipro
city

Що не так на картинці? Ось бачу ще жінку з валізою й зачіскою «от-от від перукаря»: жінка тільки-но «зробила брови», а тепер переходить кордон пішки. Вона має бути в аеропорту, у першому класі або в «економі» летіти на відпочинок на море. Ця жінка доїде до Варшави, а ця — до Лісабона, а ця переважає в таборі для біженців у Відні й переїде до Лондона. Вони ніколи не хотіли таких мандрів. І тепер не мріють про це — вони прагнуть повернутися додому. Ви теж ніколи цього не бажали: пожити за кордоном, не вдома? А про що ви мріяли? Побудувала дім, виростила дітей, здобула додаткову освіту, планувала розпочати психіатричну практику, а тут «приліт»... «Ви так вільно спілкуєтесь українською, а чому не взяли вишиванку?» «Та якось не було думок про це, бо звуки гучних літаків над головою відволікали».

Активісти з протилежної частини Польщі зустрічають та везуть нас у Краків, де польські друзі розповідають, що розробляли план втечі до Франції у разі війни. Добре, що зустрілися.

ЩО РОБИТИ?

WHAT DO WE DO?

М'ясні та рибні консерви:

- 1) скумбрія – 20 б. (660 грн);
- 2) сардини – 20 б. (676 грн);
- 3) тунець – 20 б. (430 грн);
- 4) шпроти – 20 б. (999,40 грн);
- 5) паштет – 20 б. (398 грн);
- 6) паштет печінковий – 20 б. (568 грн).

Інше:

- 1) олія соняшникова – 20 пл. (1480 грн);
- 2) кукурудза консервована – 20 б. (680 грн);
- 3) горошок консервований – 20 б. (580 грн);
- 4) тушкованка куряча – 10 б. (890 грн);
- 5) тушкованка свиняча – 10 б. (740 грн);
- 6) тушкованка яловича – 10 б. (1400 грн);
- 7) кава – 5 уп. (888,65 грн);
- 8) чай – 20 уп. (468 грн);
- 9) памперси для дорослих Tena (588,60 грн).

Canned meat and fish

Mackerel – 20 cans (660 UAH);
Sardines – 20 cans (676 UAH);
Tuna – 20 cans (430 UAH);
Sprats – 20 cans (999.40 UAH);
Pate – 20 cans (398 UAH);
Liver pate – 20 cans (568 UAH).

Other items

Sunflower oil – 20 bottles (1480 UAH);
Canned corn – 20 cans (680 UAH);
Canned peas – 20 cans (580 UAH);
Canned chicken stew – 10 cans (890 UAH);
Canned pork stew – 10 cans (740 UAH);
Canned beef stew – 10 cans (1400 UAH);
Coffee – 5 packs (888.65 UAH);
Tea – 20 packs (468 UAH);
"Tena" adult diapers (588.60 UAH).

ПРИВІТ, ЯК ТИ?

HEY, HOW ARE YOU?

Є пісні, що їх співають птахи. Так вони розпізнають одне одного, обмінюються новинами, визначають своє буття на тій чи тій території. Такою піснею стала для українців фраза «Як ти?» Я передавала кошти від людей за кордоном, а натомість отримувала відповіді на це запитання. Я написала: «Як ти?» Катерині Ханевій, правозахисниці з Донеччини, і Катерина відповіла: «13 березня. Поки що все стрьомно. 22 березня. Сьогодні було шумно. І зв'язок по всій області зник». Пізніше Катерина мені надіслала розлогішу відповідь.

Жінка в дорозі
(фото:
Ганна Немирська)

A woman on the road
(photo:
Hanna Nemyrska)

Birds have songs that they sing to recognise each other, to exchange news, to mark their existence in a certain area. For Ukrainians, the question 'How are you?' has become such a song. As I was transferring money donated by people from abroad, I received responses to this question in return. 'How are you?' read my message to Kateryna Khaneva, a human rights activist from Donetsk, and her response was, 'March 13th. So far, everything's daunting.' March 22nd. It was loud today. And the mobile connection was down throughout the region.' Later on, Kateryna sent me a more detailed response.

Kateryna Khaneva, public activist

'Hey, how are you? Are you safe?' or 'How can I help you?' A lot of conversations now start with these questions. Here are stories of those women who, thanks to the assistance provided, were able to relocate to relatively safer places. And also stories of those who, due to various circumstances, couldn't leave high-risk areas, but were able to receive help that would temporarily cover their basic provision needs.

This first piece is about a woman activist who managed to evacuate special needs orphaned children to a safe place. 'How are you?' I asked her. 'I'm totally exhausted,' she said. At that time, she had fifteen children under her care and confessed to me,

Катерина Ханєва, громадська активістка

«Привіт, як ти? Чи ти в безпеці?» — тепер із цих слів починається багато розмов. «Чим можу тобі допомогти?» Це історії про жінок, які, завдяки наданій допомозі, змогли виїхати у відносно безпечні місця. Або які за різних обставин не могли виїхати з небезпечних населених пунктів й отримали допомогу, що на деякий час закрийє їхні базові потреби в їжі.

Перша історія про активістку, яка вивезла в безпечне місце дітей-сиріт з особливими потребами. «Як ти?» — питаю в неї. «Повністю виснажена», — зізнається. У неї під опікою зараз п'ятнадцятеро дітей. «Я не маю навіть власного простору, щоб поплакати», — каже вона. «Чим можу тобі допомогти?» — запитую. «Мені дуже потрібна допомога, щоб придбати речі для хлопців, які перебувають зі мною, і відновити деякі втрачені документи, бо це критично важливо», — відповідає вона. Пропоную групу психологічної підтримки, жінка відмовляється, каже, що немає часу для себе. Зараз багато жінок продовжують на межі виснаження піклуватися про інших.

Друга історія про ромську жінку, яка не може виїхати з небезпечно-го населеного пункту на лінії розмежування. Через патріархальні устрої батько родини вирішив зостатися в місті. Уся родина залишилася з ним. «Чим можу тобі допомогти?» «У нас припиняють роботу банки та банкомати, і я хвилююся, що скоро нічим буде годувати дітей». Завдяки отриманій допомозі жінка змогла частково закрити базові потреби в їжі для своєї родини.

'I don't even have my own corner to cry.' 'How can I help you?' I wondered. 'I really need assistance with buying things for the boys, who are staying with me, and replacing some lost documents is crucial.' I also offered her to join a psychological support group, but she refused, having no time for herself. It's obvious that many women these days continue to care for others, pushing their own limits of exhaustion.

My second piece is about a Roma woman who cannot leave her endangered settlement on the demarcation line due to patriarchal society principles, as the head of her family decided to stay put. The whole family had to stay with him. 'How can I help you?' 'The banks and ATMs are shutting down,

and I worry that soon we'll have nothing to feed the children with.' Thanks to the assistance received, the woman was able to partially satisfy her family's basic food needs.

The third piece is about a pregnant woman who had no resources to evacuate to a safe place and remained in a settlement near the demarcation line. 'I'm due at the end of April, all this time I'd hoped that the situation would improve. As the maternity hospitals were closing down, I grew desperate — I realised that I might have to give birth at home, that's if we survive at all.' The woman decided to leave immediately as soon as she received help. Currently, she's in a relatively safe place, getting ready to give birth.

Третя історія вагітної жінки, яка не мала ресурсів, щоб виїхати в безпечне місце, і залишалася в населеному пункті близько до лінії розмежування. «Мені народжувати наприкінці квітня, я до останнього сподівалася, що ситуація налагодиться. Потім відстежувала, як закривається один пологовий будинок за іншим, і впадала в розпач, бо розуміла, що, може, доведеться народжувати вдома, якщо взагалі виживемо». Рішення про негайний від'їзд жінка змогла ухвалити, отримавши допомогу. Зараз вона перебуває у відносно безпечному місці й готується до пологів.

Ще одна жінка змогла винайняти житло, за яке потрібно було лише сплатити комунальні послуги, але грошей на це вона не мала, тож родина кілька днів вимушено жила в авто.

Жіночий досвід проживання війни. Уже майже місяць триває відкриття війни в Україні, що стирає цілі міста. Жінки та дівчата непропорційно більше зазнають ризиків, утисків і страждань під час війни, ніж чоловіки. Розділені сім'ї, у яких під час евакуації чоловік не може поїхати з тобою, ризики зазнати сексуального насильства під час переміщення або міграції — усе це та реальність, з якою мають справу українки. Крім того, піклування про дітей, літніх людей; люди з інвалідністю також на їхніх плечах. Зараз під час внутрішнього переміщення в жінок дуже багато незакритих потреб, які, можливо, у мирний час здавалися б дрібницею, як-от: поповнення мобільного рахунку або засоби гігієни, зокрема прокладки, урологічні прокладки, — це ті базові потреби, які

дуже часто непомітні й украй важливі. Їжа, медичні препарати, засоби гігієни, лікування, релокація — це все те, на що жінки просто не мають коштів в умовах війни. Усі ці історії об'єднує спільний сум, сльози, розпач, невідомість, брак ресурсів, рішення, ухвалені за лічені години, або важкий вибір, що змушує залишитися. Також їх об'єднує досвід попереднього переміщення з тимчасово окупованих територій у 2014 році й віра в те, що все страхиття скоро мине. Найважливіше: допомога дає можливість рятувати життя й підтримувати жінок у цей надскладний час. Час невідомості, надії й віри в мирне майбутнє для кожної з них.

Я запитувала жінок в Україні: «Як ти?», жінки у Швейцарії збирали гроші для допомоги українкам, а у відповідь лунали історії...

Олена Бондарчук, громадська активістка, Харків:

Її звати Лариса, вона перекладачка. Усі дні просиділа на 11-му поверсі на Олексіївці, яку нещадно бомбили з перших днів війни. Ми її від ковіду рятували. Увесь цей час Лариса спала на підлозі в коридорі, а коли трохи одужала, почала виходити по ліки для інших. Сьогодні попросила вивезти її до дітей, у Львів. Ми дружимо з 1989 року. Разом працювали. Потім були конкурентками у виставковому бізнесі. Коли я лежала в лікар-

Another woman was able to get a rent-free accommodation, where she only had to cover the utility bills cost. But there was no money, so her family had to live in a car for several days.

That's the female experience of living through the war. The open war in Ukraine has been going on for almost a month, devastating and erasing entire cities. Women and girls face disproportionately greater risks than men do, experiencing oppression and suffering. Separated families, when the husband cannot accompany you during evacuation, and the risks of sexual violence during displacement or migration are the real threats that Ukrainian women now endure. In addition to that, caring for their children, the

elderly, and people with disabilities has also become their responsibility. Nowadays, when in the process of internal displacement, women are left with numerous unaddressed needs that may have seemed trivial before. Whether it's topping up a mobile phone or having access to hygiene products, like pads or urological pads, these basic needs often remain unnoticed, but they are quite relevant for women. Food, medical supplies, hygiene products, treatment, relocation — all of these are things that women simply do not have the means for during wartime. The common thread of all these stories is sorrow, tears, despair, uncertainty, lack of resources, decisions made in a matter of hours, or difficult decisions that make people stay. And simi-

larly, they share the experience of previous relocation from temporarily occupied territories in 2014, as well as the belief that all this horror will soon pass. Most importantly, such assistance allows us to save lives and support women through these extremely challenging times — times of uncertainty, hope, and faith in a peaceful future for each and everyone of them.

I've been asking women in Ukraine, 'How are you?' And while women in Switzerland raised money to help them, so many stories were voiced...

Olena Bondarchuk, public activist, Kharkiv

Her name is Larisa, she is a translator. She was spending her days in her apartment in Oleksiyivka,

on the 11th floor. That neighbourhood was relentlessly bombed since the first days of the war. We saved her from COVID-19. All that time Larisa slept on the floor in the hallway, and when she got better, she started going out to get medication for others. Today she asked us to take her to her children in Lviv. We've been friends since 1989 and worked together. At some point, we were competitors in the exhibition business. When I was in the hospital, Larisa visited me multiple times. If it hadn't been for those three friends from the outside world that supported me, I probably wouldn't have had the desire to come back to life. Life... is initially a wonderful affair, despite everything and against all odds. It is

ні, Лара багато разів приїжджала до мене. Якби троє друзів із зовнішнього світу тоді мене не підтримали, у мене навряд чи виникло б бажання знову жити. Життя... чудова штука за задумом, не зважаючи ні на що й усупереч усьому. Воно чудове! Треба лишень навчитися бачити ці «ниточки», які зшивають людей у різне полотно. Чудова вишивка духу! Дай нам сили витримати всі ці сьогоднішні «розриви». Залишимося живі... Зшиємо, вишиємо. Україна зараз стоїть проти такого монстра! Лариса врятована. Вона у Варшаві. У друзів варить гороховий суп і не затемнює вікна, як у Харкові під час бомбардувань.

Наталія Коган, письменниця, пенсіонерка, Харків:

У багатоквартирному будинку я залишилася сама з домашнім улюбленцем — хамелеоном. Спілкуюся із сусідкою, у якої пес породи коргі. У перервах між обстрілами по черзі ходимо до магазинів, щоб купити їжу.

Оксана Луньова, керівниця «Асоціації жінок» у Луганській області:

Добрий день. У нас є мами з маленькими дітьми, самотні жінки, які залишилися наразі без допомоги. Ще раз дякую вам за підтримку!!! У нас сильні обстріли в місті. Деякі живуть дуже далеко. А так кожна якнайшвидше зможе придбати все необхідне для життя поряд із місцем перебування. Ситуація у Сєверодонецьку залишається складною, але нам

incredible! One just needs to learn and see those threads that connect people into one whole piece of cloth. It's a beautiful embroidery of the spirit! If we have strength to save all that's been ripped apart and remain alive, we'll patch it all up and embroider. Ukraine's now standing up against the beast! Larisa is saved. She is in Warsaw, cooking pea soup at her friends' place. Now she doesn't have to black out the windows like she did in Kharkiv, during shelling.

Nataliia Kogan, writer, retired, Kharkiv

In the multi-storey apartment building, I remained alone with my pet chameleon. I keep in touch

with a neighbour who has a Corgi dog. During the shelling breaks, we take turns to go to the shops for some food.

Oksana Lunova, head of the 'Women's Association', the Luhansk region

Greetings! We have women with small children and single women who were left alone without assistance. Thank you once again for your support!!! The city is under heavy shelling. Some of the women live very far away, but now they'll be able to quickly purchase what they need somewhere near their dwellings. The situation in Severodonetsk remains difficult, but we've already managed to provide assistance

вдалося вже надати допомогу вагітним, матерям-одиначкам, жінкам із маленькими дітьми, самотнім жінкам, людям з інвалідністю та іншим, які наразі перебувають у підвалах та сховищах нашого міста. На перераховані кошти вдалося придбати їжу, харчі тривалого зберігання, харчування для немовлят та маленьких дітей, ліки (знеболювальне, протизапальне, заспокійливе, антибіотики, таблетки і сиропи від кашлю та інші препарати для дорослих і дітей), засоби гігієни, підгузки для дорослих і дітей. Від усіх цих людей висловлюю вам велику подяку за підтримку в такий складний час. Завдяки цій підтримці тримаємося й віримо в перемогу. ДЯКУЄМО. Дякую. Приємно, що про нас не забули і вам не байдуже. Ви нам дуже допомогли.

Ірина Степанова, допомагає колегам у Донецькій області:

Допомогу надано жінкам із Донецької області в містах поблизу Слов'янська та Краматорська. Здебільшого — закупівля продуктів харчування, медикаментів та евакуація.

- Анастасія, мати-одиначка, троє дітей: дівчатка-близнючки 5 років, хлопчик 11 років, важка форма цукрового діабету. Потрібні гроші

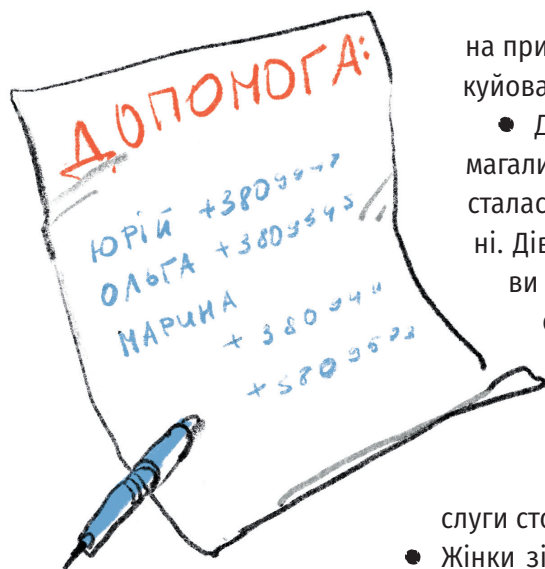
to pregnant and single women, single mothers and women with small children, people with disabilities, and those who are currently staying in the basements and shelters of our city. With the funds received, we were able to buy some long-lasting food supplies, baby formula, medications (painkillers, anti-inflammatory drugs, sedatives, antibiotics, cough pills, syrups, and other remedies), hygiene products, and diapers for adults and children. On behalf of all those people, I'd like to express sincere gratitude to all of you for your support during this challenging time. It's one of the reasons we keep holding on and believing in our victory. WE THANK YOU. I thank you. It's very thoughtful of you, and that means a great deal to us.

Iryna Stepanova, assists her colleagues in the Donetsk region

The support was provided to women from the Donetsk region near Sloviansk and Kramatorsk. For the most part, we purchased food items and medication, but also the evacuation was arranged.

- Anastasiia, a single mother of three: twin girls aged five and an eleven-year-old boy with a severe form of diabetes. Money was needed to purchase food, they'll be evacuated.

- Two women with a child. The volunteers made an attempt to evacuate them, but there was an accident. The girl suffered head and back injuries, she also developed tonsillitis as a result of hypother-

на придбання продуктів, будуть евакуйовані.

- Дві жінки та одна дитина, їх намагалися евакуювати волонтери, але сталася аварія, дитина зараз у лікарні. Дівчинка отримала травму голови та спини, крім того, було переохолодження, і вона захворіла на ангіну. Терміново купили ліки. Одна з жінок під час аварії отримала травму щелепи, необхідно оплатити послуги стоматолога.

- Жінки зі Слов'янська, сестри. Валентина повністю непрацездатна, має проблеми з психікою, евакуювати її було нікому. Сестра купила їй продукти, ліки та памперси. Вона перенесла важкий ковід, сама ледве пересувається, але не полишає сестру.

Кілька історій із села Богородичне (біля Святогірська). Підірвано міст, повністю немає інфраструктури!

- Багатодітна сім'я, четверо дітей, батьки втратили роботу через підрив мосту. Частина наданих грошей жінка витратила на ліки, які будуть замовлені через волонтерів у Дніпрі.

- Самотня літня маломобільна жінка. Волонтери купили для неї продукти та ліки.

- Жінка виховує дитину, офіційно не працювала, оскільки перебувала у відпустці по догляду за дитиною.

- Переселенка (з 2014 року) з міста Донецьк. Втратила роботу через зруйнований міст. Волонтери купили для неї продукти харчування, ліки і збираються евакуювати. Вона діятиме відповідно до обставин.

- Двоє дітей, 4 і 2 роки. Мати не може потрапити на роботу, тому що міст підірвали. Закупила продукти, залишила частину грошей на випадок евакуації.

- Багатодітна мати втратила роботу, має важку хворобу серця. Діти змушені постійно вживати ліки: молодша дитина отримала важку психічну травму в 2014 році, зараз потребує постійної медичної корекції дорогими препаратами (отримують через волонтерів). Ми шукаємо можливість евакуації.

- Село в Донецькій області окуповане, евакуацію узгоджено, необхідно розрахуватися з перевізником.

- Жінка 76 років та її мати 98 років. Отримали гроші на їжу та ліки.

- Жінці 78 років, її чоловік у важкому стані після ковіду. Сім'ю планують вивезти на човнах. Російські окупанти поки що стоять в селі з одного боку.

- Сім'я з Харкова, мають маленьку дитину. Обоє дорослих втратили роботу під час війни й були змушені виїхати, тому що в їхньому районі

mia. The child is now in the hospital. The medication was purchased instantly. In the accident, one of the women had a jaw injury, so the dental services bill is pending payment.

- The women from Sloviansk, they are sisters. One of them, Valentyna, has mental health problems and is thus completely disabled. There were no attempts to evacuate her. Her sister, who'd had a severe form of COVID-19 and now can barely move herself, did not abandon Valentyna. She bought her food, medicine, and diapers.

Several stories from the village of Bohorodychne, near Sviatohirsk. The bridge was totally destroyed by an explosion, there is no infrastructure left.

- A large family with four children, where both parents have lost their jobs due to the bridge destruction. Part of the funds we provided was spent on medication that needs to be ordered through volunteers in Dnipro city.

- A lonely elderly woman with limited mobility, received food and medicine through the volunteers.

- A woman who's raising a child, with no official income due to maternity leave.

- A woman relocated from Donetsk in 2014. She lost her job because of the blasted bridge. Volunteers provided her with food, medicine and a possibility for an upcoming evacuation. She will make her decisions based on the circumstances.

- A mother of a two-year-old and a four-year-old. The destroyed bridge prevents her from attending work. We provided them with some food and money in case they'll have a chance to evacuate.

- A mother of many children who lost her job. She has a serious heart condition, and her kids are also constantly in need of medication. The youngest child suffered a severe mental trauma in 2014 and now requires permanent support of expensive medications, which they receive through volunteers. We're considering the evacuation options.

- The village in the Donetsk region is occupied, the evacuation has been arranged, we need to pay for the transfer.

- A seventy-six-year-old woman and her ninety-eight-year-old mother. They received money for food and medication.

- A seventy-eight-year-old woman with her husband in critical condition after COVID-19. There is a plan to evacuate this family using boats. Russian invaders are currently positioned on the other side of the village.

- A family from Kharkiv, with a small child. Both adults lost their jobs because of the war and were forced to leave as there was no electricity, gas, and water, also no underground or bomb shelters. The little girl was scared and begged not to kill her. The infrastructure was completely de-

не було ні електрики, ні газу, ні води, ні метро, ні інших бомбосховищ, а налякана дитина благала не вбивати її. Повністю зруйнована інфраструктура. Гроші витратять на оренду житла в місті евакуації.

- Тетяна, яка залишилася у Слов'янську, доглядає за двома літніми родичками (87 і 91 рік), одна з них на милицях, бабусі навідріз відмовляються евакуюватися. Вони купили памперси, урологічні прокладки, ліки — усе це замовили через волонтерів у Дніпрі. Аптеки у Слов'янську не працюють.

Цитата: Усі жінки щиро дякують вам за допомогу.

- Жінка, селище Піски-2, Бахмутський район, місцева активістка, ми придбали їй генератор, за допомогою якого місцеві жителі заряджають телефони. Купили також дизельне пальне для генератора.

- Активістка з села Бахмутка (розташоване на півдорозі від лінії розмежування), ми також купили їм генератор, тому що там уже більш ніж 2 місяці немає світла. Люди купують солярку і заряджають хоча б телефони. Там узагалі просто апокаліпсис...

- Волонтерка Людмила організовує допомогу жителям постраждалих від бомбардувань містечок Київської області — Бородянки, Гостомеля, Ірпеня. Купує й розвозить медикаменти та продукти харчування.

- Харків'янка, волонтерка, яка доглядає за літніми жінками, попросила грошей на підзарядку телефона. Ми допомогли також продуктами.

stroyed. The money they've collected will be spent to cover the accommodation rental cost after the evacuation.

- Tetiana had to stay in Sloviansk to take care of her two very elderly relatives who firmly refused to evacuate. The women are eighty-seven and ninety-one years old, and one of them is on crutches. Through volunteers in Dnipro city, they were able to buy diapers, urological pads, and necessary medicine. Pharmacies in Sloviansk are shut down.

Quote, 'All those women sincerely thank you for your help.'

- A woman, local activist from Pisky-2 village in the Bakhmut district. We purchased a generator

and also provided her with diesel fuel for it. Now her fellow residents can charge their phones.

- An activist from the village of Bakhmutka, which is halfway from the demarcation line. They had no electricity for over 2 months, so we also got them a generator. Now they can at least buy diesel fuel and charge their phones. It seems like the world has ended there...

- Liudmyla is a volunteer who provides assistance to residents of Borodyanka, Hostomel, and Irpin. Those towns in the Kyiv region were heavily affected by bombings. She buys and distributes medical and food supplies.

- A woman from Kharkiv, a volunteer who's car-

- Краматорськ. У жінки загинув син під час обстрілу Слов'янська 22 квітня, їй потрібні були гроші на пальне, щоб вивезти тіло.

- До війни жінка взяла дітей під опіку, але оформити опікунську допомогу не встигли. Зараз виїхали із зони бойових дій в інше місце в Україні, а жінка потрапила в лікарню. Їй дуже потрібна допомога в обстеженні та лікуванні.

Марія Чупініна, голова фонду «Добро Так», Харків:

Перша історія

Це Маша...

Вона фармацевт...

Мати і дружина...

До війни була щаслива і процвітала...

Міна, залишена «благодійниками» на дорозі, назавжди змінила її життя...

Марії виконали реконструкцію переломів щелеп у середній частині обличчя, кисті та ключиць... Наразі дівчина перебуває в реанімації.

У майбутньому буде зроблено пластику носа, і наша команда вірить, що дівчина стане такою красивою, як і до трагедії...

Ми познайомилися випадково.

Оплатили матеріали...

ing for elderly women, asked for money to be able to recharge her mobile phone. We also helped with food.

- Kramatorsk. A woman's son died during the shelling of Sloviansk on April 22nd, she was in need of money to transport her son's body.

- A woman adopted several children, but couldn't finalise the legal paperwork because of the war. They successfully left the conflict zone and moved to another place in Ukraine, but the woman ended up in the hospital. She needs to be diagnosed and treated.

Mariia Chupinina, head of the 'Kindness Yes' foundation, Kharkiv

The first story

This is Masha...

She is a pharmacist...

A mother and a wife...

She was happy and thriving, before the war...

A mine that was left in the middle of the road by some 'do-gooders' changed her life. Forever...

Masha went through a complicated reconstruction of her fractured jaw, wrist, and collarbones. Currently, the woman is in the intensive care unit.

Our team believes that after the rhinoplasty, she will be as beautiful as she was before the tragedy.

Операцію виконано... Величезна подяка...

Друга історія

У 2022 році Марія Чупініна під обстрілами в Харкові в дочерила дитину (і не одну) зі складними діагнозами; ці малюки з'явилися на світ у бомбосховищі. Про першу — Мрію — вона написала так: «У Вербну неділю, за тиждень до православного Великодня, 17 квітня, у мене народилася донька. Я щаслива, я співаю від щастя, я вже можу сказати вголос: я знову МАМА!!! МОЯ ДОНЕЧКА — ЦЕ СИМВОЛ ВІРИ В ПЕРЕМОГУ ДОБРА Й НАДІЇ НА МАЙБУТНЄ».

Яніна Зеленська, партнерка NGO, директорка та мама дитини з інвалідністю:

Ми отримали грошову допомогу й використали її, щоб вивезти з Харкова дітей з інвалідністю та їхніх матерів.

We met accidentally and paid for the surgery supplies.

The surgery was successful. They're extremely grateful...

The second story

In 2022, Mariia Chupinina adopted a child, and even more children later on, those with complicated diagnoses. Those children were born in bomb shelters, while Kharkiv was being shelled. Mariia named her daughter Mriia (which symbolically means 'a dream') and shared with us how she felt.

That Palm Sunday on April 17th, a week before Orthodox Easter, my baby-girl came into the world. I'm so thrilled that I'm singing with joy. Now I can

say it out loud: I am a MOTHER again!!! MY DAUGHTER IS THE SYMBOL OF FAITH IN THE VICTORY AND HOPE FOR THE FUTURE.'

Yanina Zelenska, NGO partner and director, mother of a disabled child

We received financial assistance and put it to use by evacuating children with disabilities and their mothers from Kharkiv.

ЧИ МОЖЛИВИЙ МИР У ЗАГАЛІ?

IS PEACE EVEN A POSSIBILITY?

Є люди, які називають супротив злу небажанням прийняти мир. Є люди, які кажуть про бажання миру, але мають недостатньо інформації, щоб його будувати. Дуже гучно лунають голоси щодо негайного встановлення миру, але чи вони говорять про мир?

Цей рік показав, що одного бажання замало. Він підсвітив важливість голосів, кожного голосу, який тепер чує світ. Світ не чув Україну вісім років із 2014-го. Вісім років тиші, коли не називали війну війною. Ні, не так, більш ніж 300 років... Не проговорена, не прийнята, прихована історія про те, як українці на своїй землі намагалися будувати мир в агресивному середовищі колоніальної залежності.

Тепер постає питання: як будувати середовище миру людям, які пережили війну?

Ще у квітні, коли гортала новини про деокупацію Бучі, про скоєні російськими окупантами насилля, убивства, руйнування, мародерство, я намагалася безпорадно дійти до якоїсь новини, яка все скасує, у якій буде написано: усі врятовані, усе виправлено, усі руйнування відбудовані, усі добрі люди воскресли, а всі злі — анігілювалися. Моє раціо стукало до зневіреної уяви, що це неможливо, але механічна пам'ять не давала спокою. Я ж філологиня, журналістка, дослідниця, я ж звикла завжди

There are people who say that resisting evil means an unwillingness to accept peace. There are people who wish for peace, but lack information to establish it. And there are loud voices urging us to stop the war, but do they actually mean peace?

This year has proved that just wishing for peace is not enough. It has revealed the importance of each and everyone's voices that can be heard by the world right now. The world was oblivious to Ukraine's alerts for the whole eight years — since 2014, when the word 'war' was simply muffled down. No, wait, it's been like that for over 300 years... The history of Ukrainians trying to build peace on their own land under an aggressive colonial domination is unspo-

ken, unaccepted, and hidden. Here's the conundrum: how do those who've experienced war can possibly build a peaceful environment?

Back in April, when I was scrolling through the news about the de-occupation of Bucha and witnessed the violence committed by Russian invaders — murders, destruction, looting — I was desperately looking for anything that would wipe the slate clean. Any news that would say 'everyone had been saved, everything had been fixed, all destruction had been restored, all good people had resurrected, and all evil ones had perished.' As rationality appealed to my forlorn imagination saying that all that was clearly impossible, my mechanical memory

знаходити потрібну інформацію. Стоп. Той жах — це все правда. Не буде новини, яка поверне все назад.

МОЛИТВА

Шість місяців минуло, відколи я перечитувала стенограму зустрічі з колегами в онлайні — про проблеми, виклики, завдання для подальшого життя у виниклих обставинах. Усі важливі слова, увесь неймовірно глибокий брейнстормінг почали вилитися в молитву. Так-так, це не друкарська помилка. Молитва — це така форма подання інформації. Я не належу до якоїсь конфесії, не вірю в Бога, але вірю, що різні форми донесення інформації допомагають порозумітися людям. Форма створює очікування щодо змісту й спрощує його розуміння для того, до кого звертаєшся. Багато хто звертається з молитвою до Бога, а я хочу звернутися з молитвою до людей. Нехай вона існує, моя молитва, бо доведено: коли озвучуєш бажання та прагнення, це спрацює.

Я мрію про мир, у якому скінчилася війна і який є дружнім до дітей, жінок, молоді, жінок похилого віку, чоловіків; мир, у якому підтримку надають із повагою до людської гідності, що передбачає довіру й право на відмову прийняти допомогу.

made me restless. I'm a philologist, a journalist, a researcher, I'm used to always finding the necessary information. Hold on a minute, that horror was true. And there was nothing we could say to nullify it.

MY PRAYER

Six months have passed since I went through the transcript of an online meeting I once had with my colleagues. We discussed problems, challenges, and tasks one might face when planning their life under the current circumstances. All the important words, all those incredibly deep brainstorming ideas we came up with grew into a prayer. And no, this is not a typo. A prayer is a form that helps us convey certain

information. The form itself creates expectations towards its content, which simplifies its understanding for the recipient. I don't practise any religion and I don't believe in God. But what I believe in is that different forms of conveying information help people understand each other. Many turn to God in their prayers, but in my prayer I'd like to address people. Let my prayer be heard; it's been proven: one should voice their desires and aspirations for them to work.

I dream of a world with no war; a world where children, women, youth, elderly women, and men feel welcome and warm; a world where support is offered with respect for human dignity, and that is, with trust and the right to reject it.

Мир, у якому гарантовано освіту, безпеку й захист прав людини.

Мир, у якому фізична небезпека, стрес, війна, втрата роботи, домівки, життя, сексуальне насильство, рабство — це назване зло, визначене як неминучі проблеми, і в якому шукають шляхи встановлення справедливості.

Я мрію про мир, у якому для людини немає бар'єрів щодо доступу до інформації, освіти, розвитку культури без дискримінації і з повагою до особистості.

Мир, у якому в жінках вбачають не тільки можливість підвищити народжуваність у країні, зруйнованій війною.

Я молюся не за ідеальний мир, а за мир, який можемо побудувати разом. Молюся за можливість запобігти злу, почути заклик про допомогу, мир, у якому історію пишуть, зважаючи на пам'ять про тих, хто кричав, і тих, хто мовчав, і тих, хто боровся, і тих, кого скривдили, і тих, хто залишався, і тих, хто втік, і навіть тих, хто зрадив.

Я молюся за мир, у якому держава прагне захищати людину, а не папірці, що виправдовують владу; мир, у якому можливість встановити справедливість оперативна й дає надію жити.

Я молюся, тому що досі є ситуації, коли насильство виправдовують звичкою. Відтак людина змушена просити та засто-

совувати зброю, щоб захиститися, бо голос розуму часто не почутий.

Я молюся за політичний вплив жінок, активістів та активісток, які мають знання та чутливість до суспільних проблем, а також допомагають встановити справедливість, розвивати мир та безпеку в моїй країні.

Я молюся за мир, у якому можливий діалог, у якому тебе не принижують через те, що живеш у кращих або гірших побутових умовах, де тебе бачать як особистість, а не як засіб.

Я молюся за мир уже під час війни — за збереження культури й відновлення науки, за розвиток і підтримку малого бізнесу (за великий бізнес моляться люди в корпораціях),

за пісні, за туристичну привабливість, за місцеві смаколики, регіональну специфіку вишивки та будь-яких ремесел, за екопарки і збереження видів рослин, птахів, плазунів, за озера й ріки, ліси та гірські стежки,

за спілкування, за навчання й передавання досвіду, за розбудову інфраструктури для дітей, жінок, людей з інвалідністю, людей похилого віку, за школи, підручники, книжки, дороги, пішохідні переходи, пандуси та універсальний дизайн, дружній до людини,

за можливість реабілітації для дітей, жінок і ветеранів, для тих, хто пережив досвід війни в окупації, у тилу, хто

A world where education, safety, and human rights protection are all guaranteed.

A world where physical danger, stress, war, loss of work or home, loss of life, sexual violence, and slavery are all treated as evil, defined as inevitable problems, and are actively fought against to establish justice.

I dream of a world with no obstacles for people in accessing information or education, where cultural development exists without discrimination and with respect for individuality.

A world where women are seen not only as a birth rate increase tool in a country devastated by war.

I don't pray for an ideal world, but for one that we can build together by addressing the calls for help and preventing evil; a world where history is written based on the memory of those who were loud and those who were silent, those who fought and those who were wronged, those who stayed and those who fled, and even those who betrayed.

I pray for a world where the government seeks to protect the individuals and not the papers that justify the regime; a world where justice is possible and prompt, and it inspires us to live.

I pray because and for as long as there are still situations where violence is justified by habit. And some still have to ask for weapons to defend

themselves, since the voice of reason is often neglected.

I pray for women and activists in general to have political power, for they possess the sensitivity and knowledge of social issues, they advocate justice, they struggle for peace and safety in my country.

I pray for a world where dialogue is a feasible way of communication, where one's personal value is not diminished based on their (worse or better than others') living conditions, where one is seen as an individual, not as an instrument.

I pray for peace even now, during the war; I pray for our cultural heritage to be saved, for our sci-

ence to be restored, for our small business to have enough funding to develop (big business is looked after by people in corporations);

for songs, for tourist appeal, for local delicacies, for the diversity of regional embroidery and crafts; for eco-parks and the preservation of plant, bird, and reptile species, for lakes and rivers, for woods and mountain trails;

for communication, for learning and sharing the experience, for the development of infrastructure for children, women, people with disabilities, and elderly people; for schools, textbooks, and books; for roads, pedestrian crossings, ramps, and universal human-friendly designs;

перемістився Україною й за кордон; за можливість утілювати ідеї та розвиватися,

за фізичну й психологічну безпеку, за святкування без примусу, за гордість без пафосу, за людяність і гостинність без упереджень,

за Стамбульську конвенцію та її розуміння жінками й чоловіками,

за соціальні мережі й силу спільнот, що тримають нас на зв'язку,

за те, щоб ми дозволяли собі думати про себе, а не про те, що скажуть інші,

за те, щоб ми могли допомагати іншим думати про себе й поважати наші кордони.

Я молюся за прийняття різних думок і за можливість бути вдома, бути разом.

За тебе й за мене.

За тих, кого люблю.

За зустрічі та обмін досвідом.

За надію й за майбутнє.

Хай так і буде.

for the rehabilitation of children, women, and veterans, all those who lived under occupation, behind the enemy lines, or relocated within Ukraine and abroad;

for the opportunity to develop and fulfil ideas, for physical and psychological safety; for celebrating without being forced, for pride without being arrogant, for humanity and hospitality without being biased;

for women and men being able to fathom the Istanbul Convention;

for social media and the power of communities that keep us all connected;

for us being considerate of our own opinions rather than opinions of others;

for us to be able to help others concentrate on themselves and respect our boundaries.

I pray for tolerance and acceptance of different views, for the opportunity to be at home and to be together.

For you and for me.

For those whom I love.

For meeting people and exchanging experiences.

For hope and for the future.

Let it be.

У РУСИ

ON THE MOVE

Зібрали 100 унікальних жіночих історій про війну. 30 аудіо, 70 письмових... Кожна історія — готовий сюжет для бестселера... Скільки в цих історіях енергії! Скільки любові. Любові до дітей, близьких, друзів, до рідного міста, а головне — до України! А ще віри! Віри в Перемогу України над ворогом, над абсолютним злом.

Віримо й ми. Знаємо, що настане день, і ми повернемося додому, у рідний Харків.

Ми зберемося в нашому музеї... Запросимо колег і друзів... Обіймемося... Згадаємо тих, кого забрала в нас ця проклятуша війна...

І зробимо в нашому музеї виставку **«її історія війни»**, яка розповідатиме правду про війну, адже ми історію творимо, пишемо, зберігаємо...

in all those stories! Love for the children, for the dear ones and friends, for the home town, but most importantly for Ukraine! And there's faith — in Ukraine's victory over the enemy, over the absolute evil.

We also have that faith. We trust that day will come — the day when we'll return home, to our beloved Kharkiv.

We'll gather at our museum, invite our colleagues and friends... Hug each other and commemorate all those taken from us by this bloody war...

The exhibit 'Her Story of the War' will finally come into the world at our museum. It will show us all the truth about the war, because we are the ones who create, write, and preserve our history.

СПОГАДИ ПРО ДІЙСНІСТЬ

LOOKING BACK ON THE REALITY

У грудні 2022-го я повернулася у Краків, щоб провести першу зустріч поза межами України. Не всі, хто хотів, змогли приїхати. Ми вже не плакали, а ділилися спогадами й разом чули їх наново. Дуже довго домовлялися про безпеку спілкування, мову й повагу.

Тетяна:

27 лютого моєю вулицею їхала російська техніка. Це дуже вузька вулиця. Їздити там незручно, це могло стати для них пасткою. Я не могла зрозуміти, чи це реально. Я подумала: що ви тут забули? **Завантажила тачку цеглою та старими шинами й пішла будувати барикаду на початку вулиці, щоб наступного разу вони не проїхали.** Там я також перекрила шлагбаум. Сусіди сказали, що це не допоможе. Один чоловік трохи допоміг, але, мабуть, дружина на нього розсердилася, і він пішов додому. Я просто згадала, як на Майдані у 2014 році бронетранспортер не зміг подолати барикаду. Коли росіяни почали тікати назад, барикада вже була готова. Я не встигла дістатися свого будинку, щоб сховатися, тому кинула тачку й побігла за пагорб, сховалася. Вони почали гальмувати, машини зіштовхнулися, і росія-

In December 2022, I returned to Kraków to host the first meeting outside Ukraine. There were those who wanted but couldn't come. Together, we no longer cried, but shared our recollections and perceived them again, having previously discussed our communication, language, and respect rules.

Tetiana

On February 27th, Russian army vehicles were driving down my street. The street itself is inconveniently narrow, so much so that it could become a trap. I couldn't believe it was real and kept asking myself, 'What are they doing here?' I loaded a wheelbarrow with bricks and old tires and went to build a

barricade at the beginning of the street, so that next time they wouldn't be able to pass. Also, I lowered the barrier we had there, despite the neighbours saying it was no use. One man did help me, but only a little — his wife must have gotten angry at him, so he went home. I thought of Maidan in 2014 and how an armoured personnel carrier couldn't pass through the barricade. By the time the Russians were retreating, my barricade was ready. I was too far from my house to hide there, so I just left the wheelbarrow and ran around the hill to hide. They were trying to stop, but cars collided, and the Russians got scared. I was pleased to have scared them at least. They dismantled the barricade and left, and I picked up my

ни сахнулися. Я була рада, що хоч налякала ворогів. Вони розібрали барикаду та поїхали. Я забрала тачку й пішла додому. Потім росіяни повернулися назад пішки, але я знову відкрила барикаду. Вони простояли там пів години, поки не вдалося зламати замок шлагбаума. На нашій вулиці їх уже чекали українські хлопці.

Людмила Борщ:

Лютий 2022 року. У повітрі вже відчувалася напруга. Знаючи, що мій чоловік — військовослужбовець, усі постійно питали, чи є якісь передумови для початку війни. Вважали, що війна почнеться з Донецька та Луганська. На телебаченні, в інтернеті — усюди про те йшлося. Та ще й рішення про визнання росією цих квазіреспублік. Що буде, що брати, куди тікати і як зберегти себе та рідних? Де купити рації і як не загубити рідних у разі відсутності зв'язку? Але прямих ознак підготовки до воєнних дій не було в нашому регіоні. Тільки від генерала С. Г. Кривоноса я почула, що війна, імовірно, почнеться з іншого боку. А сталося з усіх боків.

Так склалося, що перший день війни я зустріла в Харкові. Вона ввірвалася в моє життя на світанку зі сторони Білгородського шосе стовпами вогняних вибухів. На той час я вже прочитала в інтернеті, що путін оголосив про початок «спеціальної операції» у нашій країні, а по суті війни. Але одразу зрозуміти, що насправді відбувається, я не могла. Вибухи лунали з різних сторін, і ми на 12-му поверсі стежили за тим жахом.

wheelbarrow and walked home. Before the Russians came back on foot, I managed to lock up the barrier again. They spent half an hour trying to break up the lock, and when they finally did, our troops were there, waiting for them on the other side.

Liudmyla Borshch

February 2022. We could feel the tension in the air. Knowing that my husband's a military man, everyone was constantly asking him if there were any signs of the war approaching. It was believed that the war would start from Donetsk and Luhansk. TV and the internet both said so. And then came the official recognition of those quasi-states by Russia. What was go-

ing to happen, what should we take, where should we run, and how could we protect ourselves and our loved ones? We could buy walkie-talkies to stay in touch in case the mobile signal fails. There were no direct signs of military preparation, at least in our region. Only General Serhiy Krivonos mentioned that the war would most likely start elsewhere. But it simply happened everywhere.

And when it did, I was in Kharkiv. At dawn, the war came bursting into my life with the blasting fire of explosions along the Belgorod highway. At that moment I was already aware that Putin announced the beginning of the 'special military operation', basically a war. But I still couldn't grasp the reality. We

Вікно, як величезний екран, а на ньому — фільм жахів зі мною в головній ролі.

Настала розгубленість. Не можна було зрозуміти: якщо ми зараз вийдемо з будинку, то чи повернемося туди знову? Це квартира наших дітей. Донечка-невістка в лікарні, їй учора зробили складну операцію. Наш син поряд із нею. Що брати? Які речі цінні зараз для них? Поки я розгублено бігала в пошуках «цінних речей», чоловік зв'язався зі своїм колишнім товаришем, який служив у харківській ППО, і ми дізналися, що влучили в центр керування — так він сказав.

Доїхати до лікарні було дуже важко — величезні затори на дорогах. Люди, які виїжджали з міста, побоюючись обстрілів, стояли в довгій черзі на заправку.

Далі — лікарня на Салтівському шосе, відділення нейрохірургії. І донечка Юлечка, яку не можна було турбувати й щось казати про війну, бо хвилювання могло зашкодити її здоров'ю. Під лікарнею машина сина з нехитрими «скарбами», які я вирішила, що були важливі; і нескінченні вибухи навколо.

Шепіт медперсоналу, що російські танки вже в Циркунах...

З позитивного: уся сім'я була разом, у мене перед очима, пліч-о-пліч. Таку групу підтримки медперсоналу було витримати нелегко. Крім нас із чоловіком, поруч із дітьми були і Юліні батьки. Невдовзі згодилися ми всі.

Почали думати, як добиратися додому, до Краматорська: чоловіку потрібно було на службу, мені — з'явитися на роботі. Автобуси вже на той

час не ходили, телефони диспетчерів не відповідали. Як? Натягнули наплічники й вирішили рухатися в бік залізничного вокзалу, укотре обурюючись, що поїхали не власним транспортом. Син визвався нас підвезти, хоча це було небезпечно. Іншого виходу не було. У дверях відділення нас наздогнав лікар і тихо щось сказав сину. Михайло повернувся до нас: «Ви нікуди не ідете. Через годину буде авіаудар. Містом переміщатися небезпечно. І хворих треба вивезти в бомбосховище».

Який авіаудар? Як це може бути? Вислів «Так не може бути, вони не можуть таке з нами зробити» щодо росіян уже кілька разів із 2014 року життя спростовувало. Я людина «родом из СССР». Мене виховували в дусі, що в Україні та росії живуть брати-слов'яни. Уже в дорослому віці зрозуміла, що все зовсім не так, але в душі було вкарбовано, що всьому є межа й вони зупиняться на межі цього жаху, не зможуть завдати нам болю!.. Авіаудар по чарівному місту, куди вони самі їздили як додому! І я знову верещу: «Який авіаудар, не перебільшуйте! Ну це вже зовсім!» Ні! Змогли! Так, авіаудар був! Пізно ввечері, коли місто вже спало. Коли люди думали, як їм

were in the apartment on the 12th floor, watching the outrage of explosions coming from all sides. The window — a huge screen — with a horror movie — starring me. We were confused. It was impossible to know whether we'd ever come back here if we left. It was our children's apartment. Our daughter-in-law had a complex surgery the day before and was still in the hospital, our son was with her. What should we take? Which things were valuable and relevant? While I frantically searched for their 'valuable possessions', my husband called his former comrade who served in the Kharkiv air defence unit: we found out that the command centre was targeted and hit.

It was incredibly difficult to get to the hospital because of massive traffic jams on the roads. Those who feared shelling and decided to leave the city, were queuing up at the gas stations.

At long last we reached the hospital on Saltivske highway. Our daughter-in-law Yuliia was in the Department of Neurosurgery; she wasn't supposed to be disturbed or told anything about the war — distressing news could be too harmful. Our son's car with their humble belongings that I considered important was parked next to the hospital. I still remember those endless explosions and the whispers of medical staff about Russian tanks entering the Tsyrukun village...

On the bright side, our whole family was together, right in front of me, shoulder to shoulder. Apart from our line of the family, Yuliia's parents were there as well. The medical staff was bothered by such a large support group, but as it turned out, they needed us after all.

We started thinking about a way to get home to Kratomorsk: my husband and I both had to go to work. By then, there were no buses scheduled, and no one answered the dispatcher phones. How were we supposed to get there? We put on our backpacks and decided to set off for the railway station, annoyed at the fact that we didn't use our own car to travel, again. Our son offered to give us a lift, despite the

risk. There was no other way. As we were leaving the hospital, a doctor caught up with us and said something to my son in a hushed voice. Mykhailo turned back to us and declared, 'You're not going anywhere. In an hour, there's going to be an airstrike. It's not safe to move around the city. We should get the patients down to the bomb shelter.'

What do you mean 'an airstrike'? That's impossible! The expression 'that's impossible, they can't do this to us' has been proved wrong by the Russians several times since 2014. I'm the person 'born in the USSR'. I was raised with the idea that Ukraine and Russia are 'brotherly nations'. As an adult, I came to understand that the reality is completely different,

— Мам, прошу, їдьте в безпечне місце. За можливості підтримуватимемо зв'язок. Вийду з окупації — приїду. Люблю вас!

— Бережи себе! — тільки встигла сказати у слухавку, і дзвінок обірвався.

«Мої діти, мої пташенята, маленькі для мене й водночас дорослі. Хай Господь охороняє вас! Хай береже Україну!» — думки крутилися в моїй голові й покотилася сльоза. Я встала з дивана, заспокоїлася й звернулася до чоловіка, який, наче зачарований, стежив за новинами в телевізорі.

— Сержику, будемо збиратися їхати до Польщі.

— Ти серйозно? А діти?

— Я щойно говорила з дітьми. Вони просять, щоб ми взяли онуків і виїхали до Польщі.

— Давай так: ти з онуками їдеш, а я буду тут, чекатиму дітей.

— Ти розумієш: я без тебе не поїду. Я дітям дала слово, що ми завтра рушаємо.

— Як будемо їхати?

— На нашій машині, візьмемо найнеобхідніше, онуків і ще Любашину колежанку з дітьми.

Коли настав час «Ч», задзвонив телефон.

— Добрий день, пані Оксано! Там автобус приїхав за вами.

— Добрий день! Я вже повантажила мамочок із дітьми, вони виїхали, — відповіла я. — Ми їхатимемо своїм транспортом.

— Скільки вас буде?

— Я, мій чоловік, двоє онуків, колежанка доньки та її двоє дітей.

— Добре, ми вас чекаємо. О котрій виїжджаєте?

— Через годину. Їдемо до Ковеля, а там будемо перетинати кордон.

— Я буду з вами на постійному зв'язку.

— Добре.

Чоловік мовчки приніс дорожню сумку, валізу. Поклала спортивні костюми, футболки, змінне взуття.

— Думаю, на два тижні вистачить. Як вважаєш? — звернулась я до чоловіка.

— Так, документи я взяв. Онуки готові, уже в машині.

— Добре, візьму ще свій ноут.

— Навіщо? Ми ж ненадовго.

— Ти ж розумієш, там усе.

На машину ми приклеїли роздруківки «Діти» й вирушили в дорогу, узявши ще нашу маленьку собачку Кнопу. Їхали мовчки, кожен думав про своє. Чим далі від'їжджали від дому, тим тяжче ставало на душі. Подивилася на чоловіка: він спокійно вів машину, але вилиці його «ходили ходором» від злості, що потрібно лишати свою оселю, яку ми будували, щоб зустріти нашу щасливу старість.

cope with stress and anxiety, to provide first psychological aid as a crisis psychologist. People seek my help and assistance day and night, as almost everyone in the city and beyond knows my phone number.

'Mrs Oksana, good day to you! The next bus is on the way. Are you ready?'

'Mrs Alexandra, I can't leave this time. There are too many families in need of evacuation,' I reply. And there's silence for a few minutes.

'Mrs Oksana, I understand your point, but please, you're in high demand here as a crisis psychologist. The refugees from Ukraine need urgent aid, and our specialists don't speak the language. They are helpless and desperate.'

'Mrs Alexandra, please hear me: I can't go and leave my daughter and son behind.'

'Mrs Oksana, I beg you to reconsider. We'll organise another bus the day after tomorrow.'

That's the third time... And I form a group with mothers and children, for the third time... I reckon there's a joke about a Jew who ended up in heaven, complaining to God that He hadn't helped him. The thought of it makes me smile, but then another phone call comes.

'Mom, hi! How are you?' I hear my son speaking.

'We're just about fine, how about you?' I try to speak with some composure.

'Alright, I guess. The electricity's down, and we

switched from making pastry to baking bread. In Kyiv, there's a shortage of bread and territorial defence units; but you know me: I'm in special forces, and we won't let the orcs take over Ukraine. I have a favour to ask you though: please take the grandkids and leave, maybe steer towards your friends in Poland.'

'How can I leave when you and Liubasha are still here?'

'We'll feel much better knowing that you're all safe. We'll take care of ourselves. Give me your word!'

I hesitate for a moment, but force the words out of my mouth.

'I give my word. Son, you take care of yourself! I love you so much!'

'We love you too! Thank you!'

As the call ends, I just sit there, silently staring at the phone for minutes. Then it rings again.

'Mom, please go to a safe place. We'll try to stay in touch. I'll join you as soon as I'm out from under the occupation. I love you!'

'Be careful!' are the only two words I manage to say before the line is off.

My children, my flesh and blood. Even grown-ups, you'll always be my little ones. May the Lord watch over you! May He protect Ukraine!

The thoughts rushing through my head make me shed a tear. Wiping it off, I get up from the couch and turn to my husband, who's hypnotised by the TV news.

Раптовий дзвінок.

— Пані Оксано, мене звати Ольга. Я супроводжуватиму вас. Скажіть, ви зараз де?

— Під'їжджаємо до житомирського блокпоста. Не зможу говорити, наберу пізніше.

Ми стояли в нескінченній черзі, де була купа машин із написами «Діти». Блокпост становив собою барикаду з мішків, протитанкових іжаків, там були молоді хлопці з автоматами, які перевіряли машини та документи водіїв і пропускали далі. Дивилась я на цю реальність і не вірила, що це зі мною. Хотілося, щоб хтось мене щипнув, щоб я прокинулася від цього жахіття. Як так, міжнародна спільнота спостерігає, як знищують наш народ. Боляче, дуже боляче. Серце, здавалося, зараз розірветься від болю.

Дзвінок.

— Пані Оксано, ви зараз де?

— Ми проїхали блокпост, ви собі не уявляєте, як це болить, — і ми разом вибухнули сльозами.

Заспокоївшись, я повернулася до онуків і до Любашиної колежанки й сказала:

— Зі мною все нормально, наскільки може бути в цих умовах. Я не робот, я — людина й маю право на емоції, які потрібно не тримати в собі, а випускати назовні. Я знаю, куди ми їдемо. Ми будемо в безпеці і, думаю, скоро повернемося додому. У мене є до вас прохання: про свої переживання, тривоги, потреби говоріть і разом з ними справлятимемося.

Юлія Єфименко, активістка, громадська організація «Жіноча єдність Слобожанщини»

Чарівний ключик безпеки

Відчуття безпеки формується в людині з раннього дитинства, тож дуже важливим є середовище, що впливає на кожного з нас.

Дивлячись на мене, люди бачать упевнену в собі молоду жінку, але вони не знають, що саме відбувається «всередині».

Я розповім вам свою історію про чарівний ключик. А чарівний він, тому що для мене має особливе значення.

Мої батьки разом ще з сьомого класу. Коли стали дорослішими, тато зізнався мамі в коханні, подарувавши підвіску у формі ключика.

Прикраса має витончені мереживні обриси й містить у собі смарагди, які, за давніми повір'ями, допомагають зберегти любов.

Коли я була маленькою, то невпинно просила матусю дати мені поносити той ключик, адже батьківська історія про кохання для маленької дівчинки — то наче казка про принца та принцесу. Мама щоразу обіймала мене й повторювала, що колись він буде моїм.

Минули роки, і настав той день, коли я стала мамою, і матуся подарувала мені той самий чарівний ключик. Я була безмежно щаслива!

'Serhii, we should get ready to relocate to Poland.'

'Are you serious? What about the kids?'

'I've just spoken to both of them. They want us to take the grandchildren and set off for Poland.'

'Let's do it this way: you take the grandchildren and go, and I'll stay here, waiting for our kids.'

'But you realise that I'm not going anywhere without you. I promised that we would leave tomorrow.'

'What exactly should we do?'

'We'll pack our car with the essentials, take the grandchildren and also Liubasha's friend with her children.'

The next phone call came as expected.

'Good day, Mrs Oksana! The bus is there to pick you up.'

'Hello! We know, it has already picked up the group I organised and left,' I reply. 'We will follow by car.'

'How many of you?'

'It's me, my husband, two grandchildren, and my daughter's friend with her two children.'

'Alright, we're waiting for you. What time are you leaving?'

'In an hour. First, we are going to Kovel and will cross the border from there.'

'I'll be in constant contact with you all along.'

'Very well.'

Not saying a word, my husband brings in our travel bag and a suitcase. I pack some sweatsuits, t-shirts, and spare shoes.

'This should be enough for two weeks. What do you think?' I ask him.

'I guess. The documents are with me. The grandchildren are already in the car.'

'Alright. I'll take my laptop.'

'What for? We won't be gone for long.'

'But it's all there, you see...'

We place the 'Kids on board' sign on the windows and set off on our journey, taking our little dog Knopa with us. We drive in silence, consumed by our

own thoughts. The further we get from home, the heavier my heart feels. I look at my husband: even though his driving is smooth, his teeth are clenched with anger at having to leave our home that we had built to happily age together.

There's a sudden phone call.

'Mrs Oksana, my name is Olga. I will accompany you. Where are you now?'

'We're approaching the Zhytomyr checkpoint. Can't talk right now, I'll call you later.'

There is an endless line of cars, many of them having 'Kids on board' signs. The checkpoint consists of barricades made of bags and anti-tank hedgehog obstacles. Young guys with guns by their side check

Сьогодні я малюю тільки сірим.
І вишиваю ниткою лиш чорною.
І почуття мої застигли, затверділи.
І сили вже бракує.
Але ж я повинна впоратись...

Далі пишу російською, сподіваюся, що так зможу достукатися хоч до когось...

Каждый день мы проживаем и переживаем по-разному, с разными чувствами, разным восприятием.

Трудно выразить свои чувства четко, кратко и ясно. Настолько ясно, чтобы они были понятны каждому человеку, живущему в этом в мире, достигли его ума и, в особенности, сердца. Чтобы каждый/ая смог/ла прочувствовать и запомнить постоянное ощущение всаженных в твою кожу множества иголок, причиняющих тебе постоянную, ноющую, мучительную боль.

Iryna Korliakova

IDPs (internally displaced person) feelings

My notes weren't written over a day, they rather wind up on paper every time when I'm overwhelmed with pain, when there's no more strength to carry on and no more tears to cry. And you are searching for a way out, any way, to relieve this pain, even just a little bit of it...

These notes remind me of a house with many different windows: some of them are completely shut down, some are half-open; some have broken frames, others have dark and distasteful curtains; and only a few of those windows have white frames with timid sunlight glowing from the inside.

*For now I'm only painting grey,
Embroidering with black today.*

*My feelings – hardened and frozen,
My strength is almost all exhausted,
I have to make the grade...*

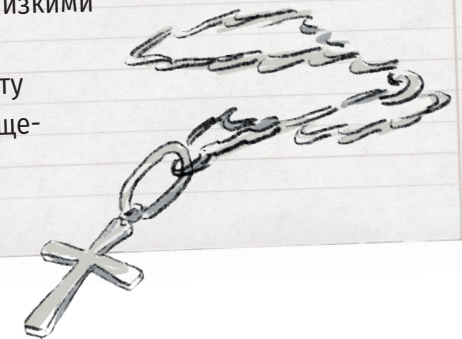
From here on, I'll write in Russian, hoping it would help me reach out to more people out there, to at least someone.

Every day that we live we experience differently, with different feelings and different perceptions.

It's hard to express your feelings plainly, briefly, and clearly. So clearly, in fact, that every living person in the world could understand them, so that these feelings reach their minds and, above all, their

Что такое страх? Страх — это:

- потерять свой оберег — мой крестик;
- не дозвониться к своим родным: мужу, родителям;
- близкие могут заболеть, и я не смогу им помочь;
- близкие могут быть ранены, и я не смогу им помочь;
- дожидаться, пока муж доедет на работу и придет с нее домой;
- услышать от мужа страшную фразу: «Если вдруг что-то случится, ты должна знать...»;
- услышать от папы по телефону: «Если даже мы погибнем, нас как-то похоронят... Приезжайте тогда, когда наступит мир...»;
- узнать, что твой дом разрушен;
- не вернуться домой;
- потерять близких тебе людей (физически и нефизически);
- непонимание тебя близкими людьми;
- не найти новую работу и остаться без средств к существованию;
- заболеть;

hearts. So that every single soul could feel and imprint the perpetual sensation of a million needles piercing your skin, causing you constant, throbbing, excruciating pain.

What is fear? **Fear is:**

- losing my talisman — my cross;
- not being able to reach my loved ones: my husband or my parents;
- not being able to help my loved ones if they get sick;
- not being able to help my loved ones if they get injured;
- waiting while my husband is getting to work and coming back home;

- hearing my husband say those terrifying words, 'If something happens, you should know...';
- hearing my father say over the phone, 'Even if we die, they will have us buried somehow. You should return at peaceful times...';
- finding out that my home has been destroyed;
- not being able to return home;
- losing my dear ones (physically and not only);
- being misunderstood by my close circle;
- not being able to find a new job and have no means of earning a living;
- getting sick;
- feeling cold (it's getting chilly, and I have no winter clothes);

- холод (на улице снижается температура воздуха, а у тебя нет зимней одежды);
- гололед (на улице скользко, у тебя единственная неудобная пара обуви со скользящей подошвой, и ты ужасно боишься упасть и что-то себе сломать; у тебя нет ни денег, ни сил, ни ресурса оказаться беспомощной или постоянно нуждающейся в чьей-то помощи).

Возможности:

- объехать пол-Европы;
- познакомиться со многими людьми;
- учить иностранные языки;
- получать образование, о котором даже не мечтала;
- начать заниматься новым делом;
- помочь той/тому, кто находится еще в худшей ситуации, чем ты;
- приютить брошенную собаку;
- расплакаться в любом месте когда-угодно по любому поводу, совершенно не обращая внимание на других людей;
- снова начать вышивать, чтобы хоть как-то забываться и успокаивать нервы;

- кормить пару голубей, которая непонятно каким образом каждый день находит подоконник именно твоего дома, твоей съемной квартиры на 17-м этаже. (О, Боже!)

Радость:

- дозвониться и поговорить с родными хотя бы несколько минут;
- жить с сыном на одной территории Украины, пусть и в разных регионах;
- получить от сына смс с видео, в котором автор читает свои стихи о маме: «...что нету человека ближе и дороже, чем женщина, которой имя — Мать...»;
- услышать по телефону поддержку от сына: «Ма, я в тебя верю...»;
- надеяться на встречу с мужем на новогодние праздники и... считать дни до этой встречи;
- увидеть на эскалаторе в метро влюбленную целующуюся парочку и понять: несмотря ни на что... жизнь продолжается;

• ice-crusted ground (when it's icy, and I only have one uncomfortable pair of shoes with a slippery sole, and I'm terrified of falling and getting injured; with no money, no energy, and no resources to become helpless or constantly in need of someone's help).

Opportunities:

- travelling around half of Europe;
- getting to know many people;
- learning foreign languages;
- getting an education I've never even dreamed of;
- starting a new business;
- helping someone whose situation is much worse;

• sheltering an abandoned dog;

• bursting into tears anywhere at any time for any reason, completely ignoring other people;

• getting back to embroidering in order to brush things aside and calm down;

• feeding a pigeon couple who somehow finds the windowsill of my rented apartment on the 17th floor, every day. (Dear God!)

Joy:

- reaching my family and talking to them for at least a few minutes;
- living with my son within the territory of Ukraine, even though in different regions;
- receiving a video message from my son, where

an author recites his poem about a mother saying, '...there's no one more beloved and closer than the woman you call your Mother...';

- hearing my son support me over the phone, 'Mom, I believe in you...';
- hoping to meet my husband for the New Year holidays and counting down the days;
- seeing a loving couple kissing on the escalator in the underground and realising: despite everything, life still goes on;
- printing out a family photo — with me, my husband, my son, our daughter-in-law, and our pet dog celebrating the New Year of 2022, feeling happy and in a great mood — and putting it on the bedside table;

• receiving a photo of my husband from a friend who happened to be in my city by chance;

• hoping to meet my husband for the New Year holidays, again... and counting down the days.

Changes:

- losing interest in material values — having just the necessary seasonal clothing and some minimal set of dishes (a cup, a spoon, a plate...);
- no longer feeling over the moon with joy when strolling through the streets of Rome or Verona and observing ancient breathtaking architecture;
- having learnt to fit your life into two suitcases and this way being able to drag it from one dwelling to another.

- распечатать семейную фотографию (я, муж, сын, невестка, любимая собака — мы встречаем Новый 2022 год, у нас отличное настроение, мы счастливы) и поставить ее на тумбочке около своей кровати;
- получить фото мужа от подруги, которая волею случая оказалась в моем городе...;
- снова надеяться на встречу с мужем на новогодние праздники и... считать дни до этой встречи.

Перемены:

- тебя все меньше и меньше интересуют материальные ценности — может быть, необходимая по сезону одежда, какая-то посуда в минимальном наборе (чашка, ложка, тарелка...);
- ты уже не испытываешь щенячьего восторга, прогуливаясь улицами Рима, Вероны... и созерцая древние архитектурные сооружения небывалой красоты...;
- ты научилась помещать свою жизнь в двух чемоданах и таким образом тащить ее с одного места жительства на другое.

Боль:

- узнать, что в твоём доме живут чужие люди, которые просто взломали замок (или выломали входную дверь) и теперь спят в твоей постели и на твоей подушке, берут дорогие твоему сердцу вещи, роются в твоих вещах в поисках, видимо, каких-то одним им ведомых, сокровищ;
- каждый день читать скучные новости из различных чатов, групп (каналов) о новых жертвах в твоей «громаде», о новых разрушениях, иногда сопровождаемые фото из чужих пабликов (а значит, с определенным вектором увиденного) — понять, что твой город очень тяжело ранен;
- видеть красивые нарядные витрины с новогодними игрушками и новогодней мишурой;
- встречать счастливых людей, покупающих искусственные ёлки и «живые», которые они потом высадят в грунт, — эти люди готовятся праздновать всей СЕМЬЕЙ рождественские и новогодние праздники;
- первый раз за тридцать два года совместной жизни встречать с мужем Новый год... по телефону;
- выбор... постоянно нужно делать выбор...;

Pain:

- finding out that there are strangers living in my house; they simply broke the lock (or broke the front door) and now sleep in my bed, on my pillow, touch things that are dear to me, rummage through my stuff in search of hidden, as they think, treasures;
- reading everyday brief news from various chats, groups, and channels about new victims and new destructions in my community — sometimes illustrated with photos from some unknown publics (thus, representing a certain perception angle) — and realising that my city is gravely wounded;

- seeing beautiful festive shop windows with Christmas decorations and New Year's tinsel;
- watching happy people buying artificial Christmas trees or even real ones that they will later plant in the ground, for these people are preparing to celebrate Christmas and New Year holidays all together as a FAMILY;
- celebrating New Year with my husband... over the phone for the first time in thirty-two years;
- choices — you have to make choices all the time...;
- pain... witnessing grief and tears, hearing sobs and cries that sometimes turn into wailing of those women and girls I know to have lost their husbands

- and loved ones. They often publish commemorative photos where they are together. We're losing such smart, beautiful, and strong guys! How many smart, beautiful, and happy children could've been born to these potential loving parents! That HURTS!!!
- hearing my husband say, 'God willing, we'll see each other someday...';
 - listening once again to the message over the phone (for months in a row — is this even humane?) 'The subscriber you have dialled is outside the coverage area, try calling again later...';
 - feeling a jolt of pain when breathing in a familiar scent of my husband's cologne in the underground;

- sending messages to people I know are on the occupied territory and seeing the 'on demand' status, as they have no internet and aren't able to read them, but maybe someday they will;
 - hearing my husband saying, 'Ira, there's no more US ...'
- Surprise:**
- I'm a person without an inborn feeling of hatred, but to my surprise I began to notice its growing sprouts inside me, and it hurts: they take root and gnaw at me like a vicious beast;
 - discovering that my adult twenty-six-year-old son is participating in the 'Supermama' photo contest and has submitted our common picture;

- боль... видеть горе, слезы, слышать рыдания, крики, иногда переходящие в вой, знакомых мне женщин и девушек, которые теряют своих мужей и возлюбленных. В память они часто публикуют совместные фото. Каких умных, красивых и сильных ребят мы теряем!!! Сколько умных, красивых, счастливых деток могло бы родиться у этих потенциальных любящих родителей!!! БОЛЬ!;

- услышать от мужа фразу: «Дай, Бог, когда-нибудь увидимся...»;

- слышать очередной раз (который уж месяц подряд, вы люди вообще или нет???): абонент находится вне зоны действия сети, попробуйте позвонить позднее...;

- внезапно ощутить в вагоне метро до боли знакомый запах — аромат одеколона моего мужа...;

- писать сообщения в мессенджерах на ту территорию знакомым «до востребования», зная, что у них нет интернета и они прочтут их потом, когда-нибудь;

- услышать от мужа: «Ира, НАС больше нет...».

Удивление:

- я — человек, которому вообще природно не присуще чувство ненависти, но с удивлением стала замечать растущие внутри меня ростки — и мне больно, они укореняются во мне и вгрызаются в меня, подобно злому зверю...;

- обнаружить, что мой взрослый сын (26 лет) принимает участие в фотоконкурсе «Supermama», куда отослал наше с ним совместное фото;

- терпение — сколько тренингов я провела, на которых учу участников/участниц, что терпеть нельзя, это плохо... и продолжаю терпеть сама... Сколько еще?

Ощущение:

- в моем доме есть все, и у меня давным-давно уже нет дома...;

- я живу «на грани ада и рая...»;

- «Нас бьют — мы летаем...».

Состояние:

- «внезапной» бедности...;

- «рабочего запоя»: работа, работа, работа...

- patience: I've conducted so many training sessions where I taught participants that patience isn't a virtue and you shouldn't be patient, but I still do it myself... How much longer?

Feeling:

- my home has everything, but I haven't had a home for a long time;

- I live 'on the brink of hell and heaven...';

- 'they hit us — we get to fly..'

Condition:

- condition of 'sudden' poverty;
- condition of 'working binge': only work, work, and more work.

Halyna Zonenko

Women's Safety. War. Post-war

On February 24th, 2022, the whole of Ukraine shuddered from explosions. The lives of Ukrainians began to change with each passing day. The first hours' desperation and panic later turned into hatred — towards neighbours — and the unity of the entire nation.

The war changed the life of every Ukrainian family. And my family was not an exception. I was still grieving over my mother being gone (she passed away on February 1st) and couldn't get the whole picture of what was happening.

The military actions started from Izium. From the very first days, our public organisation represen-

tatives and community members actively volunteered: collected humanitarian aid and sent it to Izium, also weaved camouflage nets.

One evening I received a call from my eldest son, who's studying at a military university; he said he didn't know where he was being taken, but he loves us all very much and will call when he can. For the next two weeks, I existed in some kind of parallel universe. I carried my phone next to me and kept it charged at all times. Occasionally, I dialled his number, but there was no answer. I was waiting for a message to make sure that he's in touch, alive. Just like that, my child became a participant in combat operations at the age of nineteen. He's currently

studying. I dream that the war will have ended before he graduates because I've already felt what it's like to be the mother of a soldier.

I bow low to the mothers who are waiting for their sons and daughters to come back from the war. And I have even greater respect for those mothers who did not see their children return. This is exactly what happened to the mother of my classmate. He was a professional soldier who served in Iraq, protected his homeland since 2014, and was lethally wounded near Volnovakha in the spring of 2022. He'll forever be forty.

In March, my younger son's coach called and offered to send him to Hungary. After a few days of

Галина Зоненко:

Безпека жінки. Війна. Поствійна

24 лютого 2022 року наша країна здригнулася від вибухів. Життя українців почало змінюватися з кожним днем. **Відчай і паніка перших годин пізніше стали переростати в ненависть до сусідів та єднання всієї нації.**

Життя кожної української родини змінила війна. Ці зміни не обійшли й мою родину. Ще не встигнувши оговтатися від смерті моєї матері (вона померла 1 лютого), я не розуміла повною мірою, що відбувається.

На початку воєнні дії відбувалися в Ізюмі. Представники нашої громадської організації та жителі громади з перших днів активно волонтерили: збирали гуманітарну допомогу й відправляли в місто, плели маскувальні сітки.

Одного вечора зателефонував мій старший син, який навчається у військовому ВУЗі, і сказав, що він не знає, куди їде, дуже всіх нас любить, коли зможе, тоді зателефонує. Два тижні я жила в якомусь паралельному світі. Телефон був завжди заряджений і поруч. Періодично набирала його номер — відповіді не було. Чекала СМС, що він на зв'язку. Живий. Так моя дитина стала в 19 років учасником бойових дій. Зараз він навчається. Я мрію, щоб війна закінчилася до його випуску, бо вже відчула на собі, як це бути мамою військового.

Вклоняюся низько матерям, які чекають своїх синів та доньок із війни. І ще більша пошана тим ненькам, які не дочекалися своїх дітей. Так

сталося з матір'ю мого однокласника. Він був професійним військовим, який пройшов Ірак, з 2014 року воював за рідну землю, а навесні 2022 року був смертельно поранений під Волновахою. Йому на завжди сорок.

У березні зателефонував тренер мого молодшого сина й запропонував відправити його до Угорщини. Після декількох днів вагань я наважилася відпустити дитину, але вирішила відвезти її в Мукачево. Так і сталося. З нами поїхали ще два хлопчачки з команди. Поїздка через усю Україну під час війни назавжди залишиться в пам'яті. Дванадцять людей у купе. Мої чотирнадцятирічні хлопці добу провели втрюх на верхній полиці. Харків проїхали спокійно, а в Києві було дуже страшно. Ніч. Темрява. Закриті вікна. Вимкнені телефони. Усі пасажири мовчать. Дуже страшно. Слава Богу! Усе гаразд! Ми добралися зі Слов'янська до Мукачева. Уже на місці вирішили, що я супроводжуватиму дітей до Угорщини. Там були хлопці з різних українських міст, де вже відбувалися воєнні події. Усіх їх об'єднував футбол. Два місяці жили в Будапешті. Хлопці тренувалися у футбольному клубі «Ференцварош». Для них організували навчання. Ходили

hesitation, I decided to let my child go but chose to accompany him to Mukachevo — and so it happened. Two other boys from the team also joined us. That trip across Ukraine during wartime will linger in my memory forever. There were twelve people in one compartment. My three fourteen-year-old boys spent a day together on the upper berth. We passed through Kharkiv peacefully, but passing through Kyiv was scary. At night. In the dark. With windows shut down. With phones turned off. All the passengers were immersed into silence. It was frightening. But thank God, it went fine! We made it from Sloviansk to Mukachevo. Upon arrival, we decided that I would accompany the children to Hungary. They all were

boys from different Ukrainian cities with active military action taking place. Football united them. They spent two months living in Budapest and training at the Ferencvárosi football club. They had practice and attended various football matches. Our boys played against Hungarian clubs and delivered great sports results.

During my stay in Hungary I received news that the school where I worked as a headmaster had been ruined. It was excruciating. At that school, I spent almost my entire life — studying from six to sixteen and working from twenty-one to thirty-nine years. I put my heart and soul into it. This school became a base for the 'Association of Active Citizens

of Pryvillya' — the public organisation we created to conduct different trainings and host master classes, to write projects and win grants. The last grant we won had never been implemented. We still keep funds on the community's balance account. I do hope this will be the first money to fund our dear school's restoration.

At the end of May, the sports program in Hungary was coming to an end, so my son and I decided to go to Germany. There, we spent a month and a half in camps. It was very emotionally challenging, for both of us. A turning point for him was when he received an invitation to join the local football team. Now my younger son attends a

German school, studies online in Ukraine, and trains at a German football club.

And I still can't believe this is all for real. It's incredibly difficult to reset my mind into thinking positively. I love travelling, but that does not bring me joy any more, at least for now. But life goes on. Phone calls to my family and friends cheer me up. And our online meetings with members of 'Smarta' organisation inspire me greatly, even though we are scattered all over the world now. Communication with those women makes you understand that you cannot give up, you need to move forward. At this point, I'm learning German and volunteering at the Red Cross. I dream of going to Ukraine and hugging my elder son,

Навколо мене тепер тисячі видатних українок. Військові, волонтери, медики. Вони неймовірні. Про них ще напишуть тисячі дивовижних історій. Досліджуватимуть це явище — українську жінку та її феномен. Кожна з нас видатна своїм. У кожної — своя торба. І хай там що, кожній із нас, звичайній жінці з України, залишається зберігати своє Світло, навіть якщо воно десь на самісінькому дні сумочки, крихітної або бездонної.

conventional, showing their temper or tenderness. Some garnish their attire with black humour and sarcasm. Some spot bizarre aggression that wasn't there before. Many of us have accepted tears as an ordinary way to get relief: they clear out the way and give us the strength to get up, again and again, to continue and persist every day. This is who we are — the Ukrainian women. Faithful, capable of many things, and having so much to give. There's hardly any Ukrainian woman with no supplies, even if their pantries and cellars have moved into their shoulder bags, for now.

I'm surrounded with thousands of outstanding Ukrainian women — military, volunteers, doctors.

They are incredible. There will be thousands of amazing stories written about them. The Ukrainian woman will be explored as a phenomenon. Each of us is outstanding in their own way. Each has her own bag. And no matter what, each of us, an ordinary woman from Ukraine, must keep her Light on, even if it's very deep in her bag, however tiny or bottomless it might be.

ОСІНЬ ВІЙНИ

THE AUTUMN OF THE WAR

Потім почався новий 2022–2023 навчальний рік. Щочетверга до мене під'єднувалися студенти, якщо була така можливість. У жовтні через ракетні обстріли росії було пошкоджено інфраструктуру багатьох міст України — Харкова, Херсона, Львова, Києва та ін. Не було електрики, водопостачання, тепла. Німеччина боялася змерзнути, тож у нас, у Франкфурті-на-Одері, відбувалися марші за дружбу з росією та відновлення «Північного потоку-2». Протести мали досить маргінальний вигляд, бо ми знали, що навколо багато людей, які краще розуміють ситуацію. Я читала новини й бачила, що українці вже нічого не бояться, вони просто шукають способи відновити електроенергію, водопостачання, допомогти одне одному, витримати.

Вони не забувають, що мир — це те, що будується своїми руками і, на жаль, своїми життями.

Одна студентка завжди виходила на зв'язок, не пропустила жодної пари. На початку року Даша була дуже натхненна, але в другому семестрі, у лютому 2023 року, її стійкість зазнала вигорання: Даша втомилася, але не здалася. Однією зі студентських робіт став її щоденник, написаний у Слов'янську, за 15 кілометрів від лінії фронту. Я пропонувала допомогу щодо евакуації, особливо після «прильотів» по її місту, але Даша відмовилася і сказала, що живе в іншому районі. Дашо, дякую тобі.

It was autumn, and the new academic year of 2022-2023 began. Every Thursday, my students joined me if they had such a possibility. October brought destruction of infrastructure in many cities of Ukraine — Kharkiv, Kherson, Lviv, Kyiv, and other places were damaged due to missile shelling by Russia. There was no electricity, no water supply, or heating. Germany feared freezing, so here, in Frankfurt an der Oder, we witnessed marches for friendship with Russia and the restoration of 'Nord Stream-2'. Those protests were rather questionable since we knew that there were many people with a better understanding of the situation. I followed the news and saw that Ukrainians were no longer afraid, they were just look-

ing for ways to restore electricity, water supply and to help each other and endure. They didn't forget that peace was something they were building with their own hands and, unfortunately, with their own lives.

One student always kept in touch and did not miss a single class. At the beginning of the year, Dasha was very inspired, but in the second semester, in February 2023, her resilience suffered a burnout: Dasha got tired, yet didn't give up. Her diary, written in Sloviansk, 15 km from the front line, became one of her student's projects. I offered her help with evacuation, especially after her city was shelled, but Dasha refused and said that she lived in another city district. Dasha, thank you.

Дар'я Бутко, студентка Харківської державної академії культури

«ЗАПИСКИ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ САМАШЕДШОЇ»

Daria Butko, a student of Kharkiv State Academy of Culture

'NOTES OF THE MAD ONE FROM SLOVIANSK' Oct 18th, 2022

For the first time, I saw two falling stars. Surprisingly, but it wasn't until the start of the full-scale invasion that I began noticing simple things. 'And on a night like this, with not a soul around, with someone speaking Polish on the rad...! Oh, it's not from here. Like that, when there's no one around, when the city's deserted during the day and dies out at night, then nature takes its rightful course. Only now have I been able to truly see the star studded sky and listen to crickets — without any street lights and

glowing windows of apartment buildings. Did I wish upon those falling stars? No, I didn't. What could those flashes in the dark daunting sky actually give me when there was war around us? Hope? Maybe. But I'm used to believing in something else.

Oct 19th, 2022

We went to the city. No, not to the city. I went downtown. After I switched to the Ukrainian language I started noticing the peculiarity of linguistic constructions that I've used all my life. Where I'm from, and perhaps in other places too, when someone is going from any district to the centre, they say, 'Let's go to the city.' I keep tracking my speech to get rid of this. Downtown is a bit more lively than my

18.10.2022

Уперше бачила дві зорі, які падають. Дивно, що лише після початку повномасштабного вторгнення я почала звертати увагу на прості речі. «І коли така ніч і нікого навколо, і по радіо всі говорять лише поль...» А ні, це не звідси. Так-от, коли нікого навколо, місто пустує вдень і вимирає вночі, тоді природа бере своє. Лише тепер я змогла по-справжньому побачити зоряне небо, почути цвіркунів, без вуличного освітлення й сяючих вікон багатоповерхівок. Чи загадувала я щось на ті зорі? Ні. Бо що мені дадуть ті спалахи в темному небі, що нависає над нами, коли навколо війна? Надію? Можливо. Але я звикла вірити в інше.

19.10.2022

Їздили в місто. Ні, не в місто. У центр. З переходом на українську помічаю дивність мовних конструкцій, якими користувалася все життя. Мабуть, не лише в нас, коли збираєшся їхати з будь-якого району в центр, кажеш: «Поїхали в город». Намагаюся стежити за собою й позбуватися цього. Центр трохи жвавіший, ніж мій район залізничного вокзалу. Тут працює два супермаркети, більше людей, більше ав-

томобілів, більше опалого листя. Бачила мера міста. Дивний епізод. Ніколи не розмовляла з ним наживо, але під час зустрічі ми дружньо привіталися. Невже ті відеозвернення, які він записує чи не щоранку, зближують людей?

25.10.2022

Близько третьої ночі. Крізь сон чую, що батьку телефонують. Він підіймається, іде у ванну, уже відчуваю, що щось не так. Виявляється, ще ввечері бабуся, яка живе сама в іншому районі, впала на кухні, думала, зможе підвестися й не хотіла нам телефонувати, тепер уже німіють ноги. Наполягаю на тому, аби піти з батьком. До таксі не додзвонилися, ще рано. Тепло вдягаємося й виходимо в ніч. Походили привокзальною площею в намаганні знайти чергових із машиною чи хоч когось — нікого. Рушаємо пішки проїзною частиною, оминаючи калюжі в темряві. На третині шляху бачимо першу машину на узбіччі, усередині ледь помітно горить світло. Спить військовий. Нічого робити: батько штовхає його й намагається пояснити ситуацію. Я знову підіймаю погляд у небо. Зорі висять наді мною, одна з них знову падає. Сподіваюся, що вона не відображається в моїх очах, це б означало, що я жива.

district by the railway station. There are two supermarkets here, more people, more cars, more autumn leaves underneath your feet. I saw the mayor of the city today. What a strange incident: I've never talked to him in person, still we exchanged warm greetings when we ran into each other. Do those video messages he records every morning truly bring people closer?

Oct 25th, 2022

Through my sleep, around three in the morning, I hear my father's phone ringing. He gets up and goes to the bathroom, and at that point I can sense that something's wrong. It turns out, earlier that evening my grandmother fell down in her kitchen.

She lives alone in another district. She thought she could get up and didn't want to phone us, but now her legs are getting numb. I insist on coming along with my father. We couldn't call a taxi — it's still too early. So we bundle up and go out into the night. My father and I walk around the station square trying to find a car on watch or at least anyone, but in vain; then we decide to reach our destination by walking along the road, trying to avoid puddles in the darkness. With one third of our way behind us, we see the first car on the curb, with a faint light inside. There's a soldier sleeping in it. Since there's no other way, my father wakes him up and tries to explain the situation. I look up at the sky again. The stars are

hanging above me, and one of them falls. I hope it doesn't find its reflection in my eyes, because then it would mean that I'm alive.

It takes a bit of convincing and, after rubbing his sleepy eyes, the soldier agrees to give us a ride. It's not far from here, but we could save a lot of time. As we get into the car, I sniff up. What was I expecting? The smell of gunpowder, sweat, and blood — exactly as they write in the books? It's just an ordinary car with crosses taped on the sides, and an ordinary man who stood up to defend his country. We drive. The man speaks about a blown-up armoured personnel carrier, his concussion, his comrades. He's got a sad look, his movements seem tired but accurate.

We arrive, thank him, and try to offer money for the service and the fuel. He refuses, says goodbye, and drives away. I should make a donation when I get home.

We go up to the third floor. Of course, the door is locked, but we hear groaning behind it. We go out and walk around the ten-storey building. Climbing up from here via the balconies is not an option. We return to the entrance hall and wake up a neighbour from the floor below. Luckily, she has keys to the apartment right underneath my grandmother's. Obviously, during the war, people trust each other with their apartments, their memories, their sins, their lives, and their wounded souls.

Після коротких умовлянь і розтирання сонних очей вояк погоджується підвезти нас. Тут не так далеко, але ми значно виграємо час. Сідаємо в машину, я принюююсь. Що я очікувала відчутти? Запах пороху, поту і крові, як пишуть у книгах? Звичайна машина з хрестами зі скотчу на боках, звичайний чоловік, що став на захист своєї країни. Їдемо. Чоловік розказує щось про підірваний БТР, контузію, товаришів. Сумний погляд, утомлені, але чіткі рухи. Приїхали, дякуємо, намагаємося запропонувати гроші за послугу й паливо. Він відмовляється, прощається і їде геть. Треба задонатити кудись, як повернуся додому.

Підіймаємося на третій поверх. Двері, звісно, зачинені, чуємо кректання за ними. Виходимо, кружляємо навколо десятиповерхівки. Лізти звідси балконами — не вихід. Повертаємося в під'їзд, будимо сусідку поверхом нижче. Вона, на щастя, має ключі від квартири, що прямо під квартирою бабусі. Під час війни люди довіряють одне одному свої квартири, свої спогади, свої гріхи, свої життя й поранені душі.

Поки батько лізе через балкон, я намагаюся тримати його за ноги. Звісно, не втримаю сама, якщо він зірветься, але я про це не думаю. Об мої ноги треться сусідська кицька. Усе добре: батько не зірвався, заліз через балкон, підняв бабусю, впустив мене через двері. Це історія з гарним кінцем. Виходжу на балкон. Сходить сонце.

18.11.2022

Віднедавня русня б'є по енергооб'єктах, тому по всій країні, зокрема і в нас, періодично відключають світло. Спочатку відключення були години на чотири й за розкладом, зараз почастишали аварійні. Учора ввечері не було світла десь із 19.00 до 22.00. Уночі було, але що ж ти робитимеш уночі. Зранку, о п'ятій, знову вимкнули. Десь в обід дали на дві хвилини — і знову немає. Телефон за цей час розрядився зовсім, заряджала в діда від якогось самопального акумулятора.

Сидимо при свічках. Я ходжу обмотана гірляндою на батарейках. Святково? Так. Чи є що святкувати? Та хоча б нещодавнє звільнення Херсона. Радість не відпускає досі.

Батько вперше розпалює буржуйку на подвір'ї, просто щоб спробувати. Я тягаю гілки й старі зошити. Приємно пахне деревом і вогнем.

Десь між 18:30 і 19:00 світло блимнуло сім разів, але так і не з'явилося. Станом на 19.00 у мене в кімнаті майже 14 градусів.

Загальний підсумок: світла не було близько 36 годин, спала в рукавицях при +12°C.

While my father climbs through the balcony, I try to hold his legs. Of course, I won't be able to catch him if he starts falling down, but I avoid thinking about it. A neighbour's cat rubs against my legs. It's fine: my father didn't fall, he climbed through the balcony, picked up my grandmother, and let me in through the door. This is a story with a happy ending.

I go out onto the balcony and see the rising sun...

Nov 18th, 2022

Lately, the enemy has been targeting energy facilities, so there're occasional power outages all over the country, including our area. Initially, the outages were scheduled for four hours, but now they've

become more frequent and unplanned. Yesterday evening, there was no electricity from around 7 p.m. to 10 p.m. The lights went back on at night, but what would you do at night? In the morning, at around 5 a.m., the power went out again. At some point in the afternoon, it was back on for two minutes and then went out. During this time, my phone battery completely died, so I charged it at my grandfather's, using some self-made battery.

We spend time by candlelight. I walk around wrapped with festoon lights on a battery. Is it festive? Sure. Is there anything to celebrate? Well, at least the recent liberation of Kherson. The bliss still lingers.

For the first time, my father lights a makeshift stove in the yard, just to try it out. I gather twigs and old notebooks to feed the flame. It smells nice — of wood and fire.

Somewhere between 6.30 p.m. and 7 p.m. the lights flickered seven times but never came back on. By 7 p.m. it was almost 14°C in my room.

Overall, we had no electricity for about 36 hours, and I slept in mittens at 12°C.

Nov 23rd, 2022

'During the blackout, when we move around our apartments in the deafening darkness, we bump into each other, curse, and laugh. We hold flashlights in our mouths to free our hands, and at this moment

we probably resemble lighthouses that came alive and slowly glide through the black vastness of the sea. We seek romance in candle-lit dinners, eating cold borscht. We cuddle our loved ones and pets to share warmth. During the blackout, we are not afraid of the enemy's actions; we are filled with an internal fire of hatred that will light up our future fight.'

I tried myself out as a scribbler. It didn't go so well. I'll have another attempt later.

Dec 4th, 2022

My friend and I created a ritual together. When we hear an explosion, I message her, 'Was that a bang?' and she answers 'Yes.' And vice versa, every day.

23.11.2022

«Під час блекауту, пересуваючись у дзвінкій темряві своїх квартир, ми нашттовуємося одне на одного, лаємося й сміємося. Коли нам потрібні вільні руки, ми затискаємо ліхтарики в зубах, стаючи схожими збоку на ожилі маяки, що повільно ширяють чорним морським простором. Ми шукаємо романтику у вечері при свічках холодним борщем. Ми пригортаємо до себе своїх близьких та домашніх улюбленців, аби поділитися теплом. Під час блекауту ми не боїмося русні, ми сповнюємося зсередини вогнем ненависті, що освітлюватиме нам подальшу боротьбу».

Уявила себе писакою. Не вийшло. Спробую згодом ще.

04.12.2022

З однією зі своїх подруг завела ритуал. Чую вибух — пишу їй «й*бнуло?», вона відповідає «так» і навпаки. Так щодня.

23:08. Звучить повітряна тривога, після неї — вибухи. Виконую ритуал, слухаю канонаду.

11.08 p.m. An air raid siren sounds, followed by explosions. I perform the ritual and listen to the cannonade.

It's sad that after 2014, I no longer flinch at explosions. Truth be told, if they happen nearby, I do, but it's uncommon. I take it calmly, somehow, and this fact alone is alarming. I have more explicit reactions to strange loud sounds when I can't quickly determine their origin.

Dec 29th, 2022

We came downtown for some business, again. Despite the spring evacuation, many people are returning to Sloviansk after the liberation of some Kharkiv and Kherson areas by the Ukrainian Armed

Forces. People need a holiday, and the enemy can't stop that. There's no electricity in the centre; the supermarket's running on generators. People move through semi-dark shopping halls in search of discounted goods.

Jan 20th — Jan 31st, 2023

I wander around the city districts for personal mourning reasons. I take pictures of the buildings that were destroyed and broken. Who will mourn for them? And who will mourn for the cities erased from the face of the earth?

April

I roam around the familiar roads. Just a year ago, I was walking here with a friend. We played

Сумно від того, що після 2014-го вже не здригаюся від вибухів. Добре, якщо десь поруч, то здригаюся, але таке буває рідко. Яюсь спокійно це сприймається, і вже цей факт трохи лякає. Набагато більше реаую на дивні гучні звуки, коли не можу швидко визначити природу їхнього походження.

29.12.2022

Знову приїхали в центр у якихось справах. Попри евакуацію навесні, після звільнення ЗСУ частини Харківщини та Херсонщини багато людей повертається у Слов'янськ. Людям потрібно свято, і русня цьому не завадить. У центрі немає світла, супермаркет працює на генераторах. Люди пересуваються напівтемними торговельними залами, вишукуючи акційні товари.

20–31.01.23

Блукаю районами міста в особистих траурних справах. Фотографую знищені й розбиті будинки. Хто справить траур за ними? А за стертими з лиця землі містами?

cards and drank beer at that table. Now she's in Germany. This was my path to and from school for nine years in a row. Everything seems so unreal, so lifeless, even though the grass and trees are persistent in turning green, and the spring air is crystal clear. It all seems hollow, like a book cover with torn-out pages. High apartment buildings stare at me, miserably, with their boarded-up eyes, like wounded animals.

Despite my melancholy, life goes on. There are more civilians and more military representatives in the city. They're everywhere. New shops and establishments are being opened. Cars, trolleybuses, dogs, and trains break the silence. Teenagers walk around, laughing. The air is buzzing with insects and explosions.

At night, a falling star finds its reflection in my eyes, along with a bloody moon.

Квітень

Тиняюся знайомими дорогами. Тут я ще рік тому гуляла з подругою. За тим столом ми грали в карти та пили пиво. Зараз вона в Німеччині. Ось цим шляхом я дев'ять років ходила до школи й назад. Усе здається несправжнім, неживим, хай навіть трава і дерева вже вперто зеленіють, а весняний вітер бринить кришталем. Усе ніби пусте, як папітурка від книги з вирваними сторінками. Багатоповерхівки, наче поранені звірі, сумно витріщаються на мене своїми забитими фанерою очима.

Але попри мою меланхолію життя триває. У місті все більше цивільних, усе більше військових. Вони всюди. Відкриваються нові магазини й заклади. Гарчать машини, тролейбуси, собаки та потяги. Гуляють, сміючись, підлітки. У повітрі гудуть жуки й вибухи.

Уночі в моїх очах відбивається зірка, що падає, і кривавий місяць.

ЖИТТЯ ПОЗА КОРДОНАМИ

LIFE BEYOND THE BORDERS

Спочатку я мала кілька дедлайнів, таких собі термінів у майбутньому, у які, як я уявляла, уже можна повертатися назад, додому, і треба буде зібрати речі, якими я себе оточила тут: і цукерницю, бо вдома така розбилася, і чайник, і подушку, й іграшкове каченя, і маленький столик із блошиного ринку, і... Так, ці речі мене підтримують, завдяки їм простір життя (нім. — Lebensraum) стає не таким чужим. Це було у травні, це буде й у вересні, потім навесні, коли купимо дріжджі, яйця, молоко, коли чекатимемо Великдень, а потім... Щось буде, ми просто не плануватимемо більше. Житимемо тут і зараз.

У лютому 2023 року ми зібрали нову зустріч з українськими жінками, щоб визначити поняття війни та миру. Цими поняттями спекулює агресор, намагаючись нав'язати нам мир, який не є ним. Примус, несвобода, що завгодно, але не мир. А який він, мир? Як ми його уявляємо?

Олена: Я ніколи не збиралася в еміграцію, але довелося у 2022 році евакуюватися через територію країни, яка на нас напала. Я жила пів

At first, I had several deadlines, a kind of future dates when, as I imagined, I could go back home and would have to gather the things that now surround me here — the sugar bowl, because the one at home broke, and the kettle, and the pillow, and the toy duck, and a small flea market table, and... Indeed, these things support me; thanks to them, my living space (German: Lebensraum) becomes less alien. One deadline was in May, one in September, then in spring, when we usually buy yeast, eggs, milk and await Easter, and then... There will be something; we just won't plan anymore. We'll live here and now.

In February 2023, we organised a new meeting with Ukrainian women to define the concepts

of war and peace. The aggressor is exploiting these concepts, trying to impose a peace that is not peaceful in any way. It's coercion, deprivation of freedom, anything else but not peace. But what is peace? How do we see it?

Olena. I never intended to emigrate, but in 2022, I had to evacuate through the aggressor's territory. I lived in Italy for six months and now dwell in Kyiv; our organisation helps IDP women and those affected by violence.

Iryna. Originally, I'm from the Luhansk region, then I lived in Kharkiv. For me, the war started back in 2014. In 2022, I had to leave for Italy, where I lived for five months and then returned to Kyiv. I currently

року в Італії, зараз мешкаю в Києві, щоб разом із нашою організацією допомагати жінкам-ВПО і тим, які постраждали від насилля.

Ірина: Я з Луганської області, потім жила в Харкові. Війна почалася для мене ще у 2014 році. У 2022-му я вимушена була виїхати в Італію, де прожила п'ять місяців, а потім повернулася до Києва. Зараз працюю в міжнародній гуманітарній організації. Моє ім'я значить Мир, і я всім серцем прагну миру й роблю все, щоб його досягти.

Катерина Усменцева: Я евакуювалася з Харкова, до цього рік координувала логістику доставки їжі під час війни у проєкті «Ready-to-eat» (хліб і консерви для нужденних).

Тетяна: Евакуювалися з дітьми у Франкфурт, де живемо майже рік. Ми із сусідкою допомагаємо українцям об'єднуватися та адаптуватися.

Аліна: Евакуювалася з Києва.

Вікторія: Я з Києва, працювала в лікарні й медичному супроводі. Я до цього не була в Європі, євангелістська організація привезла сюди. На базі цієї церкви організували школу для наших дітей. Тато хотів сина Віктора, тому мене назвали Вікторія, щоб боролася й перемогла.

work in an international humanitarian organisation. My name means 'peace', and with all my heart, I long for peace and do everything to achieve it.

Ekateryna Usmienstseva. I evacuated from Kharkiv; before that, I'd been coordinating the logistics of food delivery during the war in the 'Ready-to-eat' project for a whole year (we distributed bread and canned goods for those in need).

Tetiana. I evacuated with children to Frankfurt, where we've been living for almost a year. My neighbour and I help Ukrainians unite and adapt.

Alina. Evacuated from Kyiv.

Viktoriia. I am from Kyiv; I worked in a hospital and medical support. I had never been to Europe

before, but an evangelical organisation brought me here. Based on this church, we organised a school for our children. My father wanted a son named Viktor, but my parents had a girl and named me Viktoriia, so that I could fight and win.

Olha. I am from Kharkiv; now I live in Lisbon.

Anna-Maria. I live in Bern. It's not a huge city, but it has a parliament. I often visit Turkey — my husband's originally from there. In Antalya, there are so many Ukrainians and Russians now, that the government adopted a housing law saying that in one district Ukrainians and Russians can own only up to 10% of the estate, so that Turks do not end up outnumbered.

Ольга: Я з Харкова, зараз живу в Лісабоні.

Анна-Марія: Я живу в Берні. Берн — невелике місто, але там є парламент. Часто буваю в Туреччині — мій чоловік звідти. В Анталії зараз так багато українців та росіян, тож ухвалили закон, що в одному районі не може бути викуплено понад 10 % квартир українцями або росіянами, щоб турки не опинилися в меншості.

Гайді: Моє ім'я Адельгайд — дуже традиційне, зараз непопулярне. Повним іменем мене називали лише вчителі, які мені не дуже подобалися, а друзі та рідні кличуть мене Гайді. Я з Мюнхена, була вчителькою французької та італійської мов і фізкультури.

Оксана: Я зі Львова.

Таїсія: Вінниця.

Ольга: Я з Києва, живу у Франкфурті, працювала в аптеці, зараз ходжу на інтеграційні курси.

Марина: Я з Херсона, працювала в школі, зараз займаюся волонтерством, гуманітаркою, навчаю дітей рідної мови, допомагаю родинам із Херсона з житлом та адаптацією.

Heidi. My name is Adelheid — it's a very traditional, yet currently unpopular name. Only teachers who I didn't really like called me by my full name; friends and family call me Heidi. I am from Munich; I used to be a teacher of French and Italian and physical education.

Oksana. I'm from Lviv.

Taisiia. Vinnytsia.

Olha. I'm from Kyiv and I used to work in a pharmacy, now I live in Frankfurt and attend integration courses.

Marina. I'm from Kherson, I worked in a school, now I'm involved in volunteering and humanitarian work, I teach children our native language and

help families from Kherson with housing and adaptation.

Olena. I'm from Kherson, living in Frankfurt; I participated in the Maidan protests in Kherson in 2014, helped disperse provocateurs, supported the military; my husband and I provided assistance to the front and helped internally displaced people from the so called Luhansk People's Republic and Donetsk People's Republic. I didn't want to believe in war, so we finished renovating our home on February 19th; later we evacuated eight families from Kherson. (Marina is my mother.) I became involved with children: kids from Kharkiv painted missiles, but gradually those black pictures became colourful.

Олена: З Херсона, живу у Франкфурті, брала участь у Майдані на Херсонщині у 2014-му, розганяли тітушок, допомагали військовим, возили з чоловіком на фронт допомогу, підтримували ВПО з «ЛДНР». Не вірила у війну, завершила 19-го лютого ремонт, вивезли вісім родин із Херсона. (Марина — моя мама.) Займалися з дітьми: діти з Харкова малювали ракети, але поступово чорне ставало кольоровим. У Херсоні зараз небезпечно, але планую повертатися додому, щойно це буде можливо. Я адвокат, пишу безоплатно позови до суду для тих, кому це потрібно. Дідусь вирішив мене назвати Альона, але записали як Олену, проте всі звать Альоною.

Марія: Я викладачка німецької з Івано-Франківська. Народилася в християнській родині, де бабусю теж звали Марією. Я хотіла дочку назвати Марією, але чоловік був проти, тому обрали ім'я Ірина. Але у 30 років вона зізналася, що чомусь відчуває себе Марією (хоча не знала про мої плани).

Діана: З Києва. У Франкфурті з 2012 року, тут уже давно працюю мій чоловік, і я перебралася сюди. Домогосподарка, мама двох дітей, з початку війни намагалася допомагати всім ініціативам для дітей (навчання німецької та інше). Ім'я Діана батьки знайшли в книжці, яку приніс сусід.

It is still dangerous in Kherson, but I plan to return home as soon as possible. I'm a lawyer, so I write lawsuits for those who need it, free of charge. My grandfather wanted to name me Alona, and everyone calls me Alona, but I was registered as Olena.

Maria. I'm a teacher of German from Ivano-Frankivsk. I was born into a Christian family, my grandmother's name was also Maria. I wanted to name my daughter Maria too, but my husband was against it, so we named her Iryna. But at the age of 30 she confessed that she somehow felt like Maria (although she didn't know about my intention).

Diana. I'm from Kyiv. Since 2012 I've been in Frankfurt: my husband has been working here for a

long time, so I moved here. I'm a housewife, we have two children; as the war started, I began supporting different initiatives for children (teaching German, for instance, and some other activities). My parents found the name Diana in a book brought by a neighbour.

Natalia. Originally from Kyiv, currently in Frankfurt. I did not believe there would be a war. First I went to Cherkasy, and later evacuated through Moldova. My relatives' kids were born in Russia and had no valid Ukrainian documents at that moment (their Permanent Residency Cards had expired). Initially, we came here to stay with our friends. I used to be a designer and a seamstress, now I provide free courses on sewing and clothing repair. My

Наталя: З Києва. Зараз у Франкфурті, не вірила, що буде війна. Спочатку виїхала в Черкаси, потім евакуювалися через Молдову. У дітей родичів (які народилися в Росії) не було актуальних українських документів (ППП була протермінована), сюди приїхали до знайомих спочатку. Працювала конструктором швацьких виробів, швачкою, зараз проводжу безоплатні курси із шиття й ремонтування одягу. Батько хотів назвати Надією, а мама дізналася, що колись у нього була дівчина Надія, тому обрали ім'я Наталя.

Елеонора: Пенсіонерка, 75 років, приїхала у Франкфурт до подруги. Жила у Дніпрі та Києві, син мешкає під Києвом. Народилася в Новосибірську, до Дніпра приїхала з чоловіком, якого перевели по роботі. Соромилася говорити українською через помилки, але свідомо прийняла Україну в серці. Вважаю себе щирою українкою, беру участь у житті нашої громади тут і допомагаю як можу. Хочу повернутися додому. Мене назвали на честь Елеонори Рузвельт. Усі називають Еля.

Таїсія: З Києва, зараз у Франкфурті, колега Елеонори.

Олена Зіненко: Я з Харкова, спочатку переїхали до Львова. Це романтична історія: ми чекали, коли з Харкова виїде хлопець моєї доньки (він із багатодітної сім'ї), і потім разом поїхали далі. Шість тижнів

була з доньками в Польщі, потім підтвердили мою заявку до університету Віадрина у Франкфурті-на-Одері.

Катерина Ларіна: Узагалі я з Донецька, з підліткового віку жила в Краматорську. Чотири роки тому переїхала до Праги, навчаюсь у Карловому університеті.

Потім почалося обговорення війни та миру. Думки в колах спалахували: важко бути не там, де хочеш. Війна — це смерть, каліцтво, жінки не бачать чоловіків, діти — батьків, розділені сім'ї. Гордість за наших хлопчиків на фронті, за всіх людей у кожному селі й містечку, хто допомагає як може. Ми така сильна нація, ми дивимося на нашу історію по-іншому, тому й вистояли. На фронт ідуть кращі, умотивовані люди. Навіть у російськомовному Херсоні 30 хлопців загинули, захищаючи Антонівський міст, тобто не прийняли росію «з розпростертими обіймами». Ми змінилися, стали сильнішими. Багато іноземців і навіть етнічних росіян (як-от господиня дому, де ми жили пів року) щиро підтримують Україну й українців. Попереду нас чекає ще більше роботи, ніж зараз.

Коли люди пишуть дисертації або інші наукові дослідження, вони спочатку пропонують визначення понять. У житті так не буває: ми не можемо погодитися з визначенням будь-якого поняття, не маючи досвіду його переживання. Ми можемо описати, що таке дім, стіл, жабка, озеро, дати визначення цим поняттям на основі багатьох різних домів, столів, жабок, озер.

father wanted to name me Nadiia, but my mother found out that he once had a girlfriend named Nadiia, so they named me Natalia.

Eleonora. I'm seventy-five years old, and I'm retired; I came to Frankfurt to stay with a friend. I used to live in Dnipro city and in Kyiv, my son now lives near Kyiv. Born in Novosibirsk, I moved to Dnipro city with my husband who got transferred for work. I was ashamed to speak Ukrainian because of my mistakes but willfully embraced Ukraine in my heart. I consider myself a true Ukrainian, participating in our community life here and helping to the best of my abilities. I want to return home. I was named after Eleanor Roosevelt, everyone calls me Elya.

Taisiia. I'm from Kyiv, but currently live in Frankfurt, a colleague of Eleonora.

Olena Zinenko. I'm from Kharkiv; first we moved to Lviv. It's a romantic story actually: we were waiting for my daughter's boyfriend to join us (he's from a large family), then we left Kharkiv and travelled together. I spent six weeks with my daughters in Poland, and then my application to the European University Viadrina in Frankfurt an der Oder was confirmed.

Kateryna Larina. Originally from Donetsk, I have lived in Kramatorsk since my teenage years. Four years ago, I moved to Prague, and now I'm studying at Charles University.

Then there was a discussion about war and peace. Thoughts that proved that it's hard to be where you don't want to be were triggered in the discussion circles. War is death, mutilation, women without their men, children without their parents, separated families. It's also a pride for our men at the front, for all the people in every village and town who do what they can to help. Our nation is incredibly powerful, now we perceive our history from a different perspective, and that's what makes us prevail. Our best, deeply motivated people go to the front. Even in Kherson, known to be a Russian-speaking city, 30 fighters died defending the Antonivka Road Bridge — which means that they did not welcome

Russia 'with open arms'. We've changed and grown stronger. Many foreigners and even ethnic Russians (like the hostess of the house where we lived for six months) sincerely support Ukraine and Ukrainians. It's a lot of work now, but even more to come.

When people write dissertations or other scientific works, they first propose definitions of concepts. This is not the case in life: we cannot agree on the definition of any concept without experiencing it first. We can describe what a home, a table, a frog, a lake are, and give definitions of those concepts based on many different homes, tables, frogs, and lakes.

Do we have time to describe 100-500 wars and define war in Ukraine as a concept? This is

Коли ми підсумовували, наша гостя, експертка Ліги жінок за мир і свободу **Гайді Майнцольт**, сказала: *«Це було дуже цікаво, я бачу, що ця війна дуже вплинула на ваші життя, це не стільки про політику, скільки про життя. Я почувалася дивно, бо приїхала з безпечного місця, і розумію, що треба розповідати ваші історії друзям».*

Анна-Марія Санджар, експертка мережі «Жінки миру навколо світу», зазначила: *«Для мене було дуже цінно побачити, як людям важливо бути у спільноті (з рідними, друзями), тому що багато з них писали, що війна залишає в ізоляції. Людей у різних куточках світу зачепила одна велика подія».*

Олена: Будуватимемо наш мир, як ми його розуміємо.

РОЗМОВИ НАВКОЛО СТОЛУ

ROUND-THE- TABLE TALKS

На зустрічі у Франкфурті-на-Одері ми провели ще одну оригінальну сесію, яка поєднала в собі функції фокус-групи та літературної кав'ярні. Ця зустріч дала змогу осмислити досвід подвійного переміщення жінок унаслідок вторгнення Росії в Україну 2014-го та повномасштабного вторгнення через вісім років, 2022-го. Для роботи ми запропонували не запитання, як заведено у фокус-групах, а метафору столу як місця, навколо якого збираються люди — рідні, друзі, сім'ї, — щоб поїсти, поспілкуватися, обмінятися досвідом. Ця метафора була плідна, бо допомогла розказати історії поколінь, їхньої взаємодії в соціальній, культурній та історичній перспективі.

СТІЛ. ВАЗА. ВІКНО

Лютий 2023 року. Ми, жінки з України, Німеччини та Швейцарії, зібралися навколо круглого столу у Франкфурті-на-Одері, щоб поєднати наш досвід в історіях про стіл. **Так, бо наші зустрічі в Україні й поза її межами ми називали «круглі столи», маючи на увазі не офіційне значення, а принцип, коли кожен у колі може розказати власну історію.**

Олена: У мене з дитинства був великий шкільний стіл, зараз це стіл моєї молодшої доньки Василіси. У студентські роки я ховала туди горілку «Стопка», щоб мама не побачила. У цього столу завжди випадала «нога», мій чоловік його відремонтував. Колір столу — глибокий брунатний, що мені подобається. Він досі існує.

At a meeting in Frankfurt an der Oder, we held another original session that combined the functions of a focus group and a literary café. This meeting allowed us to reflect on the experience of women's repeated displacement due to Russia's invasion of Ukraine in 2014 and full-scale invasion eight years later in 2022. For our work, we did not choose a set of questions, which is a usual approach when working in focus groups, but rather the metaphor of a table as a place where people — relatives, friends, or families — gather to eat, talk, and exchange their experiences. This metaphor was fruitful: it helped us recite the stories of whole generations, their interaction in social, cultural, and historical perspective.

TABLE. VASE. WINDOW.

February 2023. We, the women from Ukraine, Germany, and Switzerland, gathered for 'round-the-table' talks in Frankfurt an der Oder to combine our experience in stories about the table. The meetings we hosted in Ukraine and beyond its borders were called 'round tables'; however, we didn't use the official connotation of this term, but the principle where everyone in the circle can tell their own story.

Olena. When I was a child, I used to have a large table for studying, now it belongs to my younger daughter Vasilisa. In my student years, I hid 'Stopka' vodka there so my mom wouldn't find it. This table's leg was constantly falling off, but my

Катя: Чому ти не замінила цей стіл?

Олена: Я не могла купити новий, напевно, чекала, що хтось купить мені новий, а потім не було цікаво його міняти.

Гайді: Ваш чоловік переїхав до вас? Він не купив інший стіл?

Олена: Він теж був студентом і не мав багато грошей.

Анна-Марія: Хто купив цей стіл?

Олена: Мама. Ми жили в одній кімнаті, це був її стіл, а потім вона віддала його мені. У нас багато меблів, є ще круглий стіл на кухні, я дуже хотіла саме такий, бо за ним може сісти багато людей.

Анна-Марія: У мене вдома хом'як погриз стіл, він прямокутний, але відчуваю, що круглий стіл кращий для спілкування, більш затишний.

Оля Л.: Я виростила в будинку, не в квартирі, і в той час килими висіли на стінах у людей, але в нас килим лежав на підлозі й на ньому стояв стіл у формі еліпса. У дитинстві я накривала стіл покривалом і грала на килимі під столом. У нас були коти та собаки, я брала під стіл цуценят або кошенят, поки батьки працювали. Я була щаслива

husband fixed it. The table is deep brown, and I like it. It still stands.

Katya. Why haven't you replaced it?

Olena. I just couldn't afford a new table, I was probably waiting for someone to buy me a new one, and later the idea of changing it didn't look appealing any more.

Heidi. Did your husband move in with you? Didn't he buy another table?

Olena. He was a student as well, and he wasn't wealthy.

Annemarie. Who bought this table?

Olena. My mom did. We lived in the same room, it used to be her table, and then she passed it on to

me. We have a lot of furniture, there's also a round table in the kitchen — I really wanted one like that because it can accommodate many people.

Annemarie. At home, my hamster gnawed at my rectangular table; I feel that a round one is better for communication, it's cosier.

Olia L. I grew up in a house, not in an apartment, and at that time, people had carpets hanging on the walls, but we had a carpet on the floor and a table in the shape of an ellipse placed on it. When I was a child, I covered the table with a blanket and played under it on the carpet. We had cats and dogs, so I took puppies or kittens under the table while my parents were at work. It was my happy place. Later

під цим столом. Потім цей стіл мама накривала лляною білою скатертиною. На ньому стояла ваза з квітами, через вікно падало світло на ці квіти, і виходило гарне відображення на підлозі. Потім я за ним вчила уроки, це було дуже зручно. Коли приходили гості, стіл розсовували, було весело, багато їжі, мені дозволяли сідати за дорослий стіл. Коли я вийшла заміж і постало питання про меблі, я купила подібний стіл. І коли ми його розклали, то грали в настільний теніс. І тільки зараз, за нашою розмовою, я зрозуміла, що мій новий стіл був куплений на честь столу з мого дитинства. Він зараз у Донецьку, і я сподіваюся, що він чекає на мене. Торік мій тато помер. Будинок був зачинений на замок, але зараз ця територія близько до бойових дій — менше кілометра. Сусіди мені говорили, що дім відчинений і там жили українські солдати. І я не знаю, що там зараз. Будинок стоїть, а що зі столом — невідомо. Якби я була там, то віддала б ключ військовим, щоб вони там жили. Якщо я повернуся, думаю, що плакатиму, але це будуть приємні сльози. Мені наснився сон, ще до повномасштабної війни, що вся наша сім'я сидить за столом у Донецьку (за новим столом). Думаю, це віщий сон. Я сподіваюся, що так і буде.

Анна-Марія до Каті Л.: Що ви відчуваєте щодо свого столу?

Катя Л.: Я пам'ятаю родинні свята, як я збирала пазли за цим столом. Одного разу був феєрверк за вікном, ми вимкнули світло й диви-

лися на нього. Цей стіл у вітальні був важливий, але стіл у моїй кімнаті був важливішим для мене. Я відчувала, що він мій. Коли сестра поїхала, я залишилася сама в кімнаті.

Катя У.: Столи змінювалися в моєму житті. Ми переїжджали, купували нові столи. Напевно, тільки кухонний стіл залишився (він зараз у Харкові), це від моєї мами. Це стіл із кутовим диваном. Він розкладався для гостей у великій кімнаті. Кришка столу поверталася й потім відкривалася. І виходив квадрат, а в закритому вигляді це був прямокутник. Нам треба була скатертина на стіл, але ми не могли її знайти, тому що це був квадрат 1,9 x 1,9, а скатертина була 1,5 x 1,5, нам потрібні були дві. За традицією скатертина була обов'язковою. Ми роз'їхалися. Коли мама померла, вона залишила мені свою квартиру. Меблі були старі, часів СРСР, мені вони не подобалися. Я позбулася жакетних шаф і кутового дивана. Але стіл залишився. За ним поміщалися десятеро друзів на мій день народження. Я завжди вмовляла маму викинути ті шафи, але вона відстояла за ними величезну чергу й не хотіла викидати. Зараз я в Утрехті.

Оксана: Моя історія про зміну поколінь і зміну ієрархії. Ми жили втрьох: тато, мама і я. Тато сидів на головному місці, мама ближче до кухонної плити, тобто на «жіночому» місці, а я на «дитячому» місці в захищеному куточку. Потім, коли тато помер, я займала головне

my mother covered this table with a white linen tablecloth. There was a vase of flowers on it, and the light that fell on those flowers through the window made a fine reflection on the floor. I also studied at this table, it was very convenient. When guests came, the table got extended, and it was so much fun — there was a lot of food, and I was allowed to sit with the adults. When I got married and it was time to think about my own furniture, I bought a similar table. And when we extended it, we played table tennis. It's only now, during our conversation, I realise that my new table was bought as a tribute to my childhood table. It's in Donetsk now, but I hope that it's waiting for me. My dad passed away last year.

The house was locked, but now this area is close to the front line — less than a kilometre away. My neighbours told me that the house was opened and that Ukrainian soldiers lived there. I'm not aware of what's going on there now. The house remains where it was, but the fate of the table is unknown. If I were there, I would give the key to the soldiers so they could live in my house. If I ever return, I think I'll cry, but with the tears of joy. Before the full-scale war, I had a dream of our whole family sitting at the table in Donetsk, at the new table. This dream could be prophetic. And I hope it will come true.

Annemarie to Katya L. What do you feel about your table?

Katya L. I remember family holidays, I remember doing puzzles at this table. Once there were fireworks outside the window, so we turned off the lights to watch. The table in the living room was important, but the table in my room was more important to me. It felt like it was mine. When my sister moved out, I was left alone in the room.

Katya U. I had so many tables in a lifetime. We moved and bought new ones. Probably only my mom's kitchen table remained with us (it's now in Kharkiv). It's a table with a corner sofa. We extended it for guests in the living room. You could twist the table top and then open it up. It turned into a square, and in its closed form it looked rectangular. We need-

ed a tablecloth for that table, but we couldn't find one because it was 1.9 m x 1.9 m square, and the regular tablecloth was 1.5 m x 1.5 m, so we needed two. Having a tablecloth was a tradition of ours. When my mother died, she left me her apartment. The furniture was old, back from the Soviet times, and I didn't like it. I threw those terrible wardrobes and corner sofas away, but the table remained. For my birthday, I could seat ten friends around it. I kept persuading my mom to get rid of those wardrobes, but she spent so much time queuing up for them that she simply didn't want to toss them out. Now I'm in Utrecht.

Oksana. My story reflects the change of generations and the change of hierarchy. There were

місце, тому що заробляла гроші, а мій старший син — дитяче місце. Мені завжди було цікаво спостерігати, як гості вибирають собі місце за столом («головне», «віддалене», «дитяче» тощо). Вони немовби приміряли на себе ті ролі, і це багато говорило мені про характер людей, які приходили до мене додому.

Анна-Марія: Моя свекруха в Туреччині накриває стіл для чоловіків у вітальні, а для жінок — на кухні.

Катя У: Моя мама сприймала кухню як місце для готування, а гостей запрошувала в кімнату. Це була не вітальня, а велика кімната, у якій жили мої батьки.

Анна-Марія: Я виросла у Швейцарії, бабуся і дідусь ніколи не запрошували гостей на кухню. Але в 60–70-ті відбулися зміни: мама вирішила, що гості можуть сидіти на кухні й дивитися у вікно. Я була студенткою. Ми їли на кухні, спілкувалися, сперечалися, обговорювали теорії. У нас була велика кухня-їдальня. Горілка стояла не в столі, а на столі. Я ніколи не говорила про це раніше, тож ваші історії підштовхнули мене до переосмислення мого досвіду.

Ірина: У мене є історії про два столи. Один залишився в Луганську, у моїй дуже затишній квартирі, у нас був один простір для вітальні

та кухні. До нас приходило багато друзів, ми відзначали свята, проводили теплі вечори з сином і чоловіком, обговорювали шкільне життя дитини й багато іншого. Я сумую за цим столом, моєю квартирою й минулим життям. Другий стіл зараз у Києві. В орендованій квартирі дві некомфортні кімнати, в одній — тільки диван і ліжка. На кухні комфортніше, і там стоїть стіл. Я намагалася знайти нового собаку, говорила по телефону з чоловіком за цим столом. Для мене важливо записувати свої почуття, я писала власну історію, свої почуття за цим столом. Цей стіл дивний, він не мій, але ця річ важлива для мене зараз.

Олена (учасниця): Моя історія про кухонний стіл на моїй кухні. Це звичайний стіл, але з ним пов'язані спогади про моє дитинство. Він стояв біля вікна, на ньому лежала серветка. На ньому стояла чашка молока й бісквіт із кремом. Це був сонячний день, я була дитиною й почувалася щасливою. Це дуже теплі спогади. Потім ми змінили будинок, і стіл перемістився з нами. Ми сиділи за ним усією сім'єю: тато, мама, моя сестра і я. Стіл був маленьким і не дуже комфортним для всієї родини. Але з ним пов'язаний теплий спогад дитинства.

Ірина: Батьки Олени померли, але спогади залишилися з нею.

Олена 3: У моєї прабабусі був круглий стіл. Вона була дуже сувора, і ніхто не сидів за цим столом, він стояв як пам'ятник.

three of us: my dad, my mom, and me. Dad sat at the main place, my mom occupied 'the 'woman's spot', closer to the stove, and I, safely cornered, had 'the kid's place'. When my dad passed away, I occupied the main place because I earned money, and my older son took the kid's place. It was always interesting for me to observe how guests choose their seats at the table (if it's a main or a distant seat, or 'the kid's' one). They somehow picked the roles for themselves, and those roles told me a lot about my guests' characters.

Annemarie. In Turkey, my mother-in-law sets the table for men in the living room, but the women's table is in the kitchen.

Katya U. My mom always thought of a kitchen as a place for cooking and invited our guests over to the room. It wasn't a living room, it was a big room where my parents lived.

Annemarie. I grew up in Switzerland, my grandmother and grandfather never invited guests over to the kitchen. But in the 60s-70s something changed: my mother decided that guests could sit in the kitchen and look out the window. I was a student at that time. We ate in the kitchen, talked, argued, and discussed theories. We had a large kitchen-dining room. The alcohol was not hidden inside the table but placed on it. I never talked about it before, so your stories prompted me to revise my experience.

Irina. I have two stories about two tables. One of them remained in Luhansk in my very cosy apartment, where we had a kitchen and a living room together in one space. Many of our friends came over, we celebrated holidays, spent warm evenings with my son and my husband, discussed my son's school life, and so much more. I miss this table, my apartment, and my past life. The second table is now in Kyiv. In the apartment we rented there are two cramped rooms, one has only a sofa and a bed. The kitchen is more comfortable, and there's a table. While sitting at that table, I was looking for a new dog. I was talking with my husband on the phone. It's critical for me to record my feelings, so I was writing my story, putting my feel-

ings down at that table. That table is strange, it's not mine, but this thing is important to me now.

Olena (participant). My story is dedicated to the table in my kitchen. It seems like an ordinary one, but it's connected to my childhood memories. The table was located near the window, it was covered with a napkin. There was a cup of milk and a biscuit with cream on it. It was a sunny day, I was a child, I felt happy. These are very warm memories. When we moved, the table moved with us. We all sat at it as a family: my dad, my mom, my sister, and I. The table was small and not very convenient for the whole family. But it stirs up warm childhood memories.

Анна-Марія: У Барселоні є традиція, коли під столом горить вогонь у металевій посудині, а люди сидять довкола й гріють ноги.

Катя У: Я подумала, що моя мама накривала стіл у кімнаті, а не на кухні, тому що вона хотіла втекти від рутини. А кухня — це рутинна, до того ж мама не любила готувати. Але я люблю готувати й готувала для всієї родини з тринадцяти років. Мама на свята хотіла святкувати, а не готувати.

Анна-Марія: Моя мама на свята діставала срібний посуд, красиві серветки тощо. І ми мали чистити цей посуд.

Олена З.: У нас був сервант з особливим посудом. Ми його використовували, і я любила розставляти його кожного разу по-новому. Одного разу моя старша донька сиділа поруч із сервантом, усі полиці завалилися, увесь кришталевий розбився. Няня встигла забрати дитину від серванта, тож вона не постраждала, але запам'ятала цей момент кришталевої катастрофи. Моя мама була навіть рада, бо вона ненавиділа ці радянські меблі й кришталевий, який потрібно було весь час мити.

Irina. Olena's parents passed away, but the memories remained with her.

Olena Z. My great-grandmother had a round table. She was very strict, and no one could sit at that table; it just stood there like a monument.

Annemarie. In Barcelona, there is a tradition when a fire is burning under a table in a metal tin, and people sit around it, warming their feet.

Katya U. I realised why my mom set the table in the room rather than in the kitchen: she wanted to escape the routine that is the kitchen; besides, my mom wasn't fond of cooking. But I love it. I've been cooking for the family since I was thirteen. During the holidays, my mom wanted to celebrate, not cook.

Annemarie. On holidays, my mom always took out special silverware, beautiful napkins, and other proper stuff. And we had to clean the silverware.

Olena Z. We had a cupboard for special tableware that we actually used. I loved rearranging it every time something was taken out. Once, as my older daughter was sitting next to the cupboard, all the shelves collapsed, and all the crystal shattered. The nanny managed to take my daughter away from the crash site, so she wasn't hurt, but she remembered this crystal disaster very well. Eventually, my mother was even glad it happened because she hated that Soviet furniture as well as the crystal tableware that required constant cleaning.

ДРУГА ВЕСНА

OUR SECOND SPRING

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ «ГОЛОСИ В ДОРОЗІ»

У книзі «Голоси в дорозі» Олена Зіненко розкриває читачеві непросту тему життя українських жінок як у перші роки російсько-української війни, так і на початку повномасштабного вторгнення в 2022 році. Збірка має кілька частин, кожна з яких — ніби пазл однієї історії, пазл нашої складної реальності. Розділи відображають такі різні аспекти життя під час війни: від переїзду, нескінченної дороги — до спогадів про дійсність, від життя поза кордонами — до розмов навколо столу. Немов зшиті невидимою ниткою, дивовижно переплітаються історії, і в них відгукуються власні переживання, почуття та спогади.

Книга передає всі відчуття, що ми пережили та переживаємо: розпач, страхи та надії, рефлексії про події, які відбувалися навколо, почуття, думки...

«Світ не чув Україну вісім років із 2014-го. Вісім років тиші, коли не називали війну війною. Ні, не так, більше ніж 300 років», — пише авторка книги. Від цих слів шкірою йде мороз: скільки років видимої та невидимої боротьби. Тривожні думки про перспективи майбутнього, надії на мир та зміни...

«Голоси в дорозі» — не просто книга. Це живий світ реальних жінок із різних куточків України, які розкривають серця та долі перед читачем. Авторка майстерно передає емоції, атмосферу часу й місця, одночасно не уникаючи складних тем й не піддаючись спокусі спростити або ідеалізувати події. Олена Зіненко чесно розповідає про жорстокість війни, але й про силу та надію, які допомагають пережити найважчі часи. Ця зворушлива книга нагадує кожному з нас про важливість людяності, доброти та надії.

«Хочу, щоб мир не був ані змінним, ані розмінним», — мабуть, найщиріше бажання кожної з нас зараз.

Авторка рецензії

Вавілова Світлана, виконавча директорка Українського Інституту Прикладної Психології та Психотерапії

'VOICES ALONG THE WAY' BOOK REVIEW

In the book 'Voices along the Way', Olena Zinenko reveals the complex topic of Ukrainian women's lives both in the early years of the Russian-Ukrainian war and at the beginning of the full-scale invasion in 2022. The collection of stories consists of several parts, and each of them is like a puzzle piece of one big story — a puzzle of our complex reality. The chapters reflect various aspects of life during the war: from relocation and constantly being on the road to looking back on the reality, from living abroad to round-the-table talks. All those stories miraculously intertwine, as if sewn together with a common invisible thread, and reflect on your own experiences, feelings, and memories.

The book conveys all the feelings we have experienced and are still experiencing: our despair, our fears and hopes, introspection on events that have taken place around us, on our emotions and thoughts...

'The world was oblivious to Ukraine's alerts for the whole eight years — since 2014, when the word "war" was simply muffled down. No wait, it's been like that for over 300 years...' the author notes. This phrase sends chills down your spine as you imagine all those years of visible and invisible struggle. Then come those anxious thoughts about the prospects of the future, hopes for peace and change...

'Voices along the Way' is not just a book. Here, the world of real women from different parts of Ukraine, who open their hearts and fates to the reader, comes alive. The author skillfully conveys the emotions, the atmosphere of time and place and does not avoid complex topics, does not surrender to the temptation of simplifying or idealising the events. Olena Zinenko candidly depicts the cruelty of the war and, at the same time, relates to strength and hope that help us survive the toughest times. This touching book reminds us all about the importance of humanity, kindness, and hope.

'I don't want peace to be variable. Nor do I want it to be a kind of "political" currency,' now perhaps is the most sincere wish for all of us.

Reviewer

Svitlana Vavilova, Executive Director of the Ukrainian Institute of Applied Psychology and Psychotherapy

ЧИСТІ АРКУШІ ДЛЯ ПОЧАТКУ ВАШОЇ ІСТОРІЇ

BLANK CANVAS FOR YOU TO BEGIN YOUR STORY

УДК 821.161.2-311.6-055. 2

3-63

Зіненко О.

3-63 Голоси в дорозі / Олена Зіненко — Х. : АССА, 2024. — 176 с. : іл.
ISBN 978-617-8387-01-3

«Голоси в дорозі» — це книжка-простір про шлях українських жінок із пункту А — «війна» в пункт Б — «невідомість» у перший рік повномасштабної війни. Історії, що потрапили до збірки, невичерпні, але сповна передають досвід жінок, які торували свій шлях від війни до миру. Кожен із голосів дивовижно вплітається в неділиме мереживо книги, що її читачі можуть доповнювати власними розповідями й думками.

УДК 821.161.2-311.6-055. 2

Літературно-художнє видання

ЗІНЕНКО Олена

ГОЛОСИ В ДОРОЗІ

Художнє оформлення *Олександри Зіненко, Олени Мордик*

Переклад англійською мовою *Олеси Олійник*

Випускова редакторка *А. О. Пуляєва*

Технічний редактор *Р. А. Абдуллін*

Художня редакторка *Н. В. Величко*

Дизайн та комп'ютерне макетування *В. В. Смаль*

Дизайн обкладинки *Н. О. Ярошенко*

В оформленні використано ілюстрації [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com)

Підписано до друку 31.07.2024. Формат 84x108/32.

Ум. друк. арк. 4,5. Наклад: 500 прим. Зам. № ____.

Країна походження: Україна. Термін придатності: необмежений.

ПП «АССА»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4024 від 28.03.2011 р.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом в ПП «Юнісофт»

61036 м. Харків, вул. Морозова, 13-6

Св. ДК №3461 від 14.04.2009 р. www.unisoft.ua

ISBN 978-617-8387-01-3

© Олена Зіненко, 2024

© ПП «АССА», 2024